

УДК: 355.233(477)(047.31)
№ держреєстрації
Інв. № _____

Прим. № _____

Міністерство оборони України
Національний університет оборони України (НУОУ)

03049, м. Київ, пр-т Повітрофлотський, 28; тел./факс (044) 248 10 78

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник Національного університету
оборони України
доктор військових наук,
генерал-полковник

Михайло КОВАЛЬ

“ ____ ” _____ 2023 року

ЗВІТ
ОПЕРАТИВНЕ ЗАВДАННЯ

РОЗРОБЛЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДО ПЕРСПЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ
ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ
ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ
шифр “РЕЗЕРВ”

Науковий керівник:
доктор філософії
полковник
“ ____ ” _____ 2023 року

Євген КАМАЛОВ

2023

Рукопис закінчено 3 серпня 2023 року

Результати роботи розглянуто на засіданні кафедри військової підготовки, протокол від 4 серпня 2023 року № 18.

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, начальник кафедри військової підготовки, доктор філософії полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Євген КАМАЛОВ (розділ 1)
Відповідальний виконавець доцент кафедри військової підготовки, кандидат історичних наук, доцент, полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Людмила ДРОК (реферат, розділ 3)
Начальник командно-штабного інституту застосування військ (сил), кандидат військових наук, полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Юрій МИКОЛЕНКО (розділ 1)
Начальник кафедри Сухопутних військ командно- штабного інституту застосування військ (сил), кандидат військових наук, доцент, полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Василь ШВАЛЮЧИНСЬКИЙ (розділ 1)
Начальник кафедри ракетних військ і артилерії командно- штабного інституту застосування військ (сил), кандидат військових наук, доцент, полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Олексій РІМАН (розділ 1)
Доцент кафедри ракетних військ і артилерії командно- штабного інституту застосування військ (сил), доктор філософії, полковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Олександр ЛИХОЛЬОТ (розділ 1)
Професор кафедри військової підготовки, кандидат технічних наук, доцент працівник Збройних Сил України	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Вадим МАРЦЕНКІВСЬКИЙ (розділ 1, 3)
Старший викладач кафедри військової підготовки підполковник	_____ (підпис) _____ 2023 р.	Андрій ЖУЧКОВ (розділ 2)

Начальник кафедри керівництва військами (силами) в мирний час командно-штабного інституту застосування військ (сил), кандидат військових наук, старший науковий співробітник, полковник

(підпис)
_____ 2023 р.

Григорій ТІХОНОВ
(розділ 2)

Начальник науково-дослідної лабораторії проблем підготовки військ (сил) та кадрового менеджменту, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, полковник

(підпис)
_____ 2023 р.

Генадій ШПАНЧУК
(розділ 2)

Старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем підготовки військ (сил) та кадрового менеджменту, підполковник

(підпис)
_____ 2023 р.

Оксана КЛЮЧАК
(розділ 2)

Начальник науково-дослідної лабораторії проблем розвитку, підготовки та застосування Десантно-штурмових військ і Сил спеціальних операцій, доктор філософії, підполковник

(підпис)
_____ 2023 р.

Володимир ОЛІЙНИК
(розділ 3)

Професор кафедри військової підготовки, кандидат військових наук, полковник

(підпис)
_____ 2023 р.

Микола КЛОНЦАК
(розділ 3)

Викладач кафедри правового забезпечення гуманітарного інституту, кандидат юридичних наук, працівник Збройних Сил України

(підпис)
_____ 2023 р.

Михайло ВОЗНИК
(розділ 4)

РЕФЕРАТ

Звіт про виконання оперативного завдання: 107 с., 8 табл., 6 рис., 20 джерел.

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА, ОФІЦЕР ЗАПАСУ, НАВЧАННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ, СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ, КАФЕДРА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ, ВИЩИЙ ВІЙСЬКОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД, ВІЙСЬКОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПІДРОЗДІЛ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.

Об'єкт дослідження – система військової підготовки офіцерів запасу.

Предмет дослідження – шляхи удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України, з врахуванням досвіду відбиття збройної агресії Росії проти України та досвіду підготовки офіцерів запасу в провідних країнах світу.

Мета роботи – розроблення рекомендацій доцільних шляхів удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України.

Методи дослідження – для реалізації поставлених завдань науково-дослідної роботи застосовано дослідницькі принципи історизму, об'єктивності, всебічності, детермінізму, комплексності.

Для вивчення фактів, подій і процесів у дослідженні застосовані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: аналіз і синтез, методи порівняння явищ і процесів та наукового узагальнення, логічного аналізу пізнання та системного підходу.

Результати дослідження:

проведений аналіз системи підготовки офіцерів запасу, світовий досвід;

досліджено фактори, що впливають на ефективність функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу;

систематизовано проблемні питання функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу на цей час;

окреслено шляхи удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України;

Наукова новизна роботи – розробка рекомендацій щодо внесення змін та доповнень у зміст та терміни проведення військової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України проводилася з урахуванням досвіду ведення сучасних мережоцентричних бойових дій з використанням інформаційного та кіберпростору; особливостей застосування новітнього високотехнологічного озброєння та військової техніки закордонного виробництва (в тому числі: броньованої техніки, протитанкових засобів безпілотних літальних апаратів, артилерійських систем, стрілецької та снайперської зброї, засобів зв'язку, автоматизованих систем управління військами тощо); змін у тактиці дій підрозділів та використанні елементів автоматизованих систем управління збройною боротьбою тактичної ланки управління і кіберпростору в цілому.

Галузь застосування – у навчальному процесі під час підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

Зв'язок оперативного завдання з іншими роботами – обраний напрям дослідження пов'язаний з реалізацією Окремого доручення Головнокомандувача Збройних Сил України від 30.05.2023 № 3282/С/дск, доручення Центрального управління військової освіти Генерального штабу Збройних Сил України на виконання оперативного завдання від 21.06.2023 № 383/725 для Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України Збройних Силах України.

Розробка наукової розвідки здійснювалася в рамках забезпечення виконання оперативного завдання 21.1 “Обґрунтування моделі підготовки військових фахівців для потреб Збройних Сил України” Каталогу наукових завдань Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ	9
Вступ	10
1. Аналіз існуючої моделі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу за досвідом підготовки офіцерів запасу на базі Національного університету оборони України	13
1.1 Зміст військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу	14
1.2 Аналіз факторів, які впливають на ефективність військової підготовки громадян України	20
1.3 Встановлення сукупності основних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу у відповідності до стандартів НАТО	33
1.4 Аналіз програми військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу за досвідом підготовки офіцерів запасу на базі Національного університету оборони України	46
1.5 Процес підготовки військових кадрів для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу	51
2. Досвід країн-членів НАТО та інших провідних у військовому відношенні країн, щодо підготовки офіцерів запасу	58
2.1 Досвід та зміст підготовки офіцерів запасу у провідних країнах світу	60
2.2 Особливості організації підготовки офіцерів запасу в США	73
3. Розроблення рекомендацій до перспективної моделі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу	83
3.1 Пропозиції щодо внесення організаційних змін в систему військової підготовки офіцерів запасу	84

3.2	Рекомендації щодо удосконалення змісту військової підготовки офіцерів запасу	87
4.	Розроблення рекомендацій щодо внесення змін в нормативно-правові акти України для започаткування перспективної моделі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу	95
4.1	Пропозиції щодо подальшого реформування нормативно-правових засад військової підготовки громадян за програмою підготовки офіцерів запасу	95
	Висновки	104
	Перелік джерел посилання	106

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ВВНЗ	– вищий військовий навчальний заклад
ВНП	– військовий навчальний підрозділ
ВОС	– військово-облікова спеціальність
програма військової підготовки	– військова підготовка громадян України, за програмою підготовки офіцерів запасу
ЗВО	– заклад вищої освіти
ЗС України	– Збройні Сили України
КМ України	– Кабінет Міністрів України
КПЗ	– комплексні практичні заняття
КХ	– кваліфікаційна характеристика
МО України	– Міністерство оборони України
НАТО	– Організація Північноатлантичного Договору
НПП	– науково-педагогічні працівники
НМТБ	– навчальна матеріально-технічна база
НУОУ	– Національний університет оборони України
ОВТ	– озброєння та військова техніка
ООС	– операція Об'єднаних Сил
РФ	– Російська Федерація
ТрО ЗС України	– Сили Територіальної оборони ЗС України
СПОЗ	– система підготовки офіцерів запасу
СВ ЗС України	– Сухопутних військ ЗС України

ВСТУП

Актуальність розробки оперативного завдання обумовлена викликами, які постали перед суспільством, державою, Збройними Силами України (далі – ЗС України) та іншими складовими сил оборони з початком широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України:

потреба забезпечення готовності ЗС України до надання відсічі збройній агресії проти України;

необхідність досягнення в короткі терміни високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій Збройних Сил та інших складових сил оборони під час планування і проведення спільних операцій по обороні країни за стандартами та процедурами НАТО;

необхідність запровадження ефективних шляхів удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України та інших військових формувань з метою формування нових підходів до військової освіти в контексті вирішення завдань Концепції трансформації системи військової освіти [9].

Завдання, що визначаються ЗС України по обороні держави, вимагають високого рівня професійної підготовки офіцерського складу. Проте, втрати в особовому складі та бойовій техніці за час відбиття збройної агресії РФ проти України, свідчать про наявність проблем у системі професійної підготовки офіцерських кадрів [1,2,5,7].

Вимоги кваліфікаційних характеристик (далі – КХ) офіцерів запасу за військово-обліковими спеціальностями (далі – ВОС) та їх практична підготовленість до виконання службових (бойових) завдань вимагають оволодіння достатнім рівнем теоретичних знань та практичних навиків з військово-професійної підготовки, тактичної медицини, військово-технічної та військово-спеціальної підготовки [8].

Таким чином, метою проведення військової підготовки за програмою підготовки офіцерів запасу є забезпечення ЗС України та інших військових формувань необхідною кількістю громадян для виконання військового обов'язку в запасі, проходження військової служби за контрактом або за призовом осіб офіцерського складу, проходження служби у військовому резерві ЗС України та інших військових формувань, а також забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності.

Аналіз світових тенденцій щодо підготовки офіцерів запасу в провідних країнах світу свідчить, що у більшості країн підготовка військового резерву здійснюється за змішаним принципом. При цьому, переважно підготовка резерву здійснюється у військових навчальних підрозділах (далі – ВНП) закладів вищої освіти (далі – ЗВО), з одночасною підготовкою студентів як цивільних фахівців.

В умовах ведення бойових дій по відбиттю широкомасштабного вторгнення Росії на території України, постає необхідність вивчити особливості підготовки офіцерів запасу в країнах-членах Північноатлантичного Альянсу та проаналізувати проблеми військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу в Україні. Зосереджуючи при цьому увагу на основних засобах, формах, методах викладання тактики, тактико-спеціальної підготовки у студентів, які являються основоположними у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів.

Виходячи з зазначеного, метою даної роботи є розроблення доцільних шляхів удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України в комплексі з тактикою та тактико-спеціальною підготовкою, тактичною медициною, що сприятиме виробленню у майбутніх

офіцерів навичок дій в різних видах бою, застосування вогнепальної зброї та надання домедичної допомоги в різних умовах бою та екстремальних ситуаціях.

Під час виконання досліджень наукової розвідки в I розділі проведено загальний аналіз системи підготовки офіцерів запасу в Україні. Проаналізовано та систематизовано зміст військової підготовки громадян України. На підставі проведеного аналізу обґрунтовано вимоги, які висуваються до системи військової підготовки офіцерів запасу. У контексті вищезазначеної теми проаналізовано існуючу систему підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу. Досліджено основні положення організації системи військової підготовки офіцерів запасу, визначено фактори, що впливають на ефективність функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу.

На основі результатів наукової розвідки в II розділі викладено особливості підготовки офіцерів запасу в країнах НАТО. Досліджено основні положення організації системи військової підготовки офіцерів запасу, визначено фактори, що впливають на ефективність функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу.

В III розділі напрацьовано рекомендації щодо шляхів удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу за напрямками підготовки з урахуванням досвіду ведення бойових дій під час відбиття широкомасштабного вторгнення Росії на території України.

В рамках розділу IV розглянуто можливості удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу на основі внесення змін до законодавчо-нормативної бази щодо організації військової підготовки громадян.

1. АНАЛІЗ ІСНУЮЧОЇ МОДЕЛІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ЗА ДОСВІДОМ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ НА БАЗІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Підготовка офіцерів запасу являється частиною державної безпекової політики країн, що дбають про захист свого суверенітету та територіальної цілісності. Відповідному контингенту фахівців відводиться значна роль у поповненні офіцерського складу діючих військових формувань.

В українській системі підготовки офіцерських кадрів, збройна агресія РФ проти України, перехід ЗС України на озброєння та військову техніку (далі – ОВТ) НАТО, реформи цивільної та військової освіти [9], актуалізували проблеми фахової підготовки майбутніх офіцерів для ЗС України та інших сил оборони.

Необхідність впровадження нових підходів до організації і проведення військової підготовки громадян України обумовлена потребою поповнення навченим мобілізаційним ресурсом офіцерського складу українських збройних сил. Разом з тим, продовження ведення бойових дій по відбиттю широкомасштабного вторгнення росії на території України, спонукає до аналізу існуючої моделі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу та розробки ефективних шляхів її удосконалення. Переопрацювання змісту підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах, враховуючи стандарти підготовки країн НАТО, досвід бойових дій, наразі набуває першочергового значення, оскільки освітня діяльність істотно впливає на рівень професійної готовності майбутніх офіцерів.

Таким чином, окреслення основних напрямів та інноваційних підходів в освіті офіцерського складу, на основі узагальнення досвіду бойових дій, особливостей підготовки офіцерів запасу закордоном, являється визначальною у наукових розвідках щодо удосконалення системи підготовки

офіцерів запасу для ЗС України [3]. Разом з тим, система військової підготовки має ґрунтуватися не тільки на стандартах країн Західної Європи та США, а й на кращих традиціях вітчизняної системи військової освіти.

Відповідно, метою нашого дослідження є аналіз системи підготовки офіцерів запасу для ЗС України, її основних складових: нормативно-правової основи, змісту освіти, особливостей підготовки у військових та цивільних вищих навчальних закладах.

1.1 Зміст військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу

Військова підготовка громадян України – це програма підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу з числа студентської молоді, які мають або здобувають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями.

Загальнодержавні вимоги щодо організації військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу встановлюються наказом Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 18 червня 2019 року № 316/833 “Про внесення змін до Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу”.

Військова підготовка проводиться у ВНП ЗВО або у ВВНЗ. Перелік та розподіл ВОС, за якими ведеться військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, обсяги підготовки для кожного ВНП ЗВО або ВВНЗ у відповідному навчальному році визначаються наказом Міністерства оборони України (далі – МО України) за поданням Генерального штабу ЗС України за погодженням з Міністерством освіти і науки України.

Порядок утримання підрозділів та посад для організації та проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу визначається відповідно до “Типових нормативів для розроблення штатів (штатних розписів) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та військових ліцеїв”, затверджених наказом МО України від 23 лютого 2018 року № 82 (зі змінами).

Зарахування громадян України для проходження військової підготовки здійснюється за результатами конкурсного відбору та медичного огляду військово-лікарськими комісіями. Проведення конкурсного відбору покладається на відбіркову комісію, а медичний огляд в районних (міських) військових комісаріатах, абітурієнти проходять за місцем перебування на військовому обліку (реєстрації).

Військова підготовка громадян України включається до навчальних планів ЗВО, здобувачі вищої освіти якого проходять військову підготовку, як окрема навчальна дисципліна, яка складається з теоретичного і практичного курсів військової підготовки у ВНП ЗВО чи ВВНЗ, комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини на базі військових частин або навчальних центрів ВНП ЗВО чи ВВНЗ та навчального збору.

На військову підготовку громадян України за програмою підготовки офіцера запасу у навчальних планах ЗВО, здобувачі вищої освіти якого проходять військову підготовку, відводиться не менш як 29 кредитів ЄКТС, з яких – на заняття під керівництвом

На військову підготовку громадян у навчальних планах відводиться не менш як 29 кредитів ЄКТС у ВНП ЗВО, ВВНЗ, з яких на заняття під керівництвом науково-педагогічних працівників (далі – НПП) не менше 435 годин та 435 годин – на самостійну роботу (з яких не менше ніж 218 годин у ВНП ЗВО чи ВВНЗ), решта навчального часу (1 кредит ЄКТС) розподіляється між розділами військової підготовки рішенням керівника ВВНЗ.

Як приклад, на кафедрі військової підготовки Національного університету оборони України (далі – НУОУ), розподіл ЄКТС становить: загальновійськова підготовка – 210 год., організація та методика роботи з особовим складом складає 90 год., тактична і тактико-спеціальна підготовка – 240 год., військово-технічна і військово- спеціальна підготовка має 300 год.

Відповідно до плану навчального процесу перелік навчальних модулів розділу I “Загальновійськова підготовка” складають “Статути ЗС України та їх практичне виконання (у тому числі стройова підготовка) 45 год., “Стрілецька зброя та вогнева підготовка” 75 год., “Тактична медицина” 30 год., “Запобігання корупції та виховання доброчесності військовослужбовця” 30 год., “Військова топографія” 30 год.

Розділ II плану навчального процесу “Організація та методика роботи з особовим складом” включає “Методика роботи з особовим складом” 45 год., “Воєнна історія України” 30 год., “Основи політичних і правових знань” 15 год.

Розділ III – “Тактична і тактико-спеціальна підготовка” охоплює модуль “Тактична підготовка” на 5 ЄКТС та модуль “Тактико-спеціальна підготовка” на 3 ЄКТС.

Зміст розділу IV плану навчального процесу “Військово-технічна і військово-спеціальна підготовка” розподіляється на початкові модулі в залежності від обраної громадянином України ВОС при вступі.

Підсумковий контроль за семестрами здійснюється шляхом проведення модульного контролю та контрольних робіт. Обов’язковою умовою перед складанням випускного іспиту є успішне складання заліків курсу первинної військово-професійної підготовки на комплексних практичних заняттях (далі – КПЗ) та навчальному зборі.

Зміст КПЗ для громадян України, які проходять військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу за ВОС для потреб Сухопутних військ ЗС України (далі СВ ЗС України) визначається відповідно до “План-програми

комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини”, що затверджено начальником Генерального штабу ЗС України від 2019 року, наведено в таблиці 1.1.1.

Таблиця 1.1.1 – Розрахунок навчального часу за змістовними модулями

№ з/п	Перелік змістових модулів	Усього годин	З них:	
			під керівництвом викладача	самостійна робота, тренування
1.	Тактична підготовка	47	36	11
2.	Розвідувальна підготовка	8	6	2
3.	Інженерна підготовка	9	6	3
4.	Військова топографія	8	6	2
5.	Підготовка зі зв'язку	8	6	2
6.	Радіаційний, хімічний, біологічний захист	6	4	2
7.	Тактична медицина	16+8*	14+8*	2
8.	Вогнева підготовка	30	24	6
9.	Стройова підготовка	4	4	–
10.	Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування	2	2	–
Всього годин:		138	108	30

Отже, на КПЗ за всіма ВОС відводиться не менше 108 годин під керівництвом науково-педагогічних працівників та не менше 30 годин самостійної підготовки. Зміст програми КПЗ включає тактичну, розвідувальну, інженерну, психологічну підготовку, військову топографію, підготовку зі зв'язку, радіаційного, хімічного, біологічного захисту, тактичної медицини, вогневої, стройової підготовки, вивчення статутів ЗС України у зазначеній кількості годин.

На навчальний збір відводиться не менше 184 годин, з яких 144 години – заняття під керівництвом НПП та 40 годин – самостійна підготовка. Зміст

навчального збору складається з навчальних модулів, що визначається План-програмою навчального збору, який затверджується начальником ВВНЗ та включає в себе практичні завдання направлені на удосконалення отриманих теоретичних знань студентами під час навчання за обраною ВОС.

Таким чином, основними завданнями кафедри військової підготовки з підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу є:

підготовка висококваліфікованих офіцерів запасу для ЗС України та інших військових формувань за визначеним переліком ВОС;

науково-методичне, наукове та інноваційне забезпечення організації та проведення освітньої діяльності, підвищення методичної майстерності науково-педагогічних працівників кафедри, удосконалення методики, форм і технологій проведення всіх видів занять;

забезпечення високого рівня морально-психологічного стану особового складу кафедри;

організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів військовослужбовцями та працівниками кафедри під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків;

дотримання вимог законодавства України щодо охорони державної таємниці, технічного захисту інформації, протидії технічним розвідкам;

дотримання вимог законодавства з питань недопущення (запобігання) корупційних правопорушень і щодо організації внутрішнього контролю та управління ризиками;

виконання додаткових завдань і функцій згідно з чинним законодавством і розпорядженнями керівництва ЗВО чи ВВНЗ.

Відповідно до наведеного, заходи, які проводяться під час військової підготовки громадян України, об'єднуються в систему військової підготовки громадян України. Система військової підготовки громадян України є сукупністю елементів, які пов'язані між собою та забезпечують досягнення

мети військової підготовки громадян України. Основними елементами системи військової підготовки громадян України є суб'єкти і об'єкти військової підготовки громадян України та засоби, які забезпечують її організацію.

До суб'єктів військової підготовки громадян України відносяться командири, начальники всіх рівнів, а також структурні підрозділи ВВП ЗВО чи ВВНЗ, які відповідають за організацію і проведення військової підготовки громадян України.

Об'єкти військової підготовки громадян України – це громадяни України.

До засобів, які забезпечують організацію військової підготовки громадян України відносяться: методика навчання, навчальна та матеріально-технічна бази і ресурси військової підготовки.

Методика навчання – це сукупність прийомів, способів та методів впливу науково-педагогічних працівників заходів військової підготовки громадян України на навчання громадян України.

Навчальна та матеріально-технічна база – це сукупність матеріальних, технічних засобів і обладнаних навчальних об'єктів, які призначені для навчання громадян України.

Ресурси військової підготовки громадян України – це сукупність матеріальних засобів, які використовуються для забезпечення навчання громадян України.

Вплив суб'єктів на об'єкти військової підготовки громадян України здійснюється через організацію освітнього процесу.

Організація освітнього процесу – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться на кафедрі військової підготовки через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передавання, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей громадянам України.

Одним із важливих питань організації освітнього процесу є діяльність командирів, начальників, заступників та начальників родів військ і служб, яка спрямована на проведення якісного планування та всебічного забезпечення навчання громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Таким чином, враховуючи вимоги та основні завдання військової підготовки громадян України, з метою підвищення ефективності військової підготовки громадян України необхідно провести аналіз умов та факторів, які впливають на її організацію та планування.

1.2 Аналіз факторів, які впливають на ефективність військової підготовки громадян України

Для проведення дослідження військової підготовки громадян України необхідно провести аналіз факторів, що впливають на її ефективність. За ступенем впливу фактори поділяються на дві групи: перша група – зовнішні, які відображають вплив зовнішнього середовища і, як правило, це вплив з боку ВВНЗ. Друга група – внутрішні, безпосередньо пов'язані з результатами діяльності об'єкта, що досліджується, і впливають на нього. Як правило, це фактори, що відображають вплив елементів внутрішнього середовища на ефективність військової підготовки громадян України.

До зовнішніх факторів відносяться:

відповідність організаційно-штатної структури кафедри військової підготовки ВВНЗ (ВНП ЗВО) характеру завдань, що нею виконуються;

вимоги доктринальних документів з військової підготовки громадян України у ЗС України;

плата за надання освітньої послуги з військової підготовки громадян України;

потреба у замовленні на військову підготовку офіцерів запасу для сил безпеки та оборони;

термін навчання на військовій підготовці громадян України;

стан воєнно-політичної обстановки в Україні і прогноз її розвитку.

Аналіз зовнішніх факторів, вказує що характер їх впливу на ефективність військової підготовки громадян України носить об'єктивний характер, тобто суб'єкти військової підготовки ВВНЗ (ВНП ЗВО) не можуть здійснювати на них вплив, тому, найбільш вагомий вплив на ефективність військової підготовки громадян України здійснюють внутрішні фактори. Вони є складовими системи військової підготовки громадян України, які взаємодіють між собою та забезпечують досягнення мети військової підготовки громадян України. Вони є керованими, тому повною мірою відображають вплив елементів системи військової підготовки громадян України на її хід і результат.

До основних внутрішніх факторів, що впливають на ефективність військової підготовки громадян України відносяться:

система військової підготовки громадян України;

компетентність громадян України під час вступу до кафедри військової підготовки ВВНЗ (ВНП ЗВО);

готовність ВВНЗ (ВНП ЗВО) до військової підготовки громадян України;

планування військової підготовки громадян України.

Одним із важливих елементів системи військової підготовки громадян України є громадяни України (основа об'єкта управління), тому показник ефективності системи військової підготовки громадян України має враховувати рівень їх підготовки. Врахування рівня підготовки офіцера – обов'язкова складова частина оцінки ефективності система військової підготовки громадян України (це результат її функціонування).

Слід відзначити, що під час аналізу системи військової підготовки

громадян України необхідно виходити з:

результатів, отриманих громадянами України з відповідних навчальних предметів на екзаменах, заліках і контрольних роботах;

результатів оцінки рівня практичної підготовки громадян України як військових фахівців за результатами їх практичної діяльності на посадах у збройних силах у відповідності до умінь, визначених у КХ.

Аналіз сукупності таких факторів показує, що їх доцільно поділити на дві групи:

фактори, які безпосередньо визначають результати функціонування системи військової підготовки громадян України;

фактори, які впливають на результати функціонування системи військової підготовки громадян України.

До факторів, які безпосередньо визначають результати функціонування системи військової підготовки громадян України відносяться:

рівень підготовки громадян України за результатами навчання за предметами підготовки;

здатність системи забезпечити сформованість умінь (компетенцій), визначених кваліфікаційною характеристикою.

До факторів, які впливають на результати функціонування системи військової підготовки громадян України відносяться:

термін навчального процесу;

витрати на військову підготовку громадян України;

забезпеченість освітнього процесу ОВТ і іншими матеріально-технічними засобами;

забезпеченість навчально-методичною літературою;

кваліфікація науково-педагогічних працівників;

мотивація студентів.

Результати аналізу параметрів, що оцінюють фактори, які визначають або впливають на ефективність функціонування система військової підготовки

громадян України, наведені у таблиці 1.2.1.

Таблиця 1.2.1 – Фактори, які визначають або впливають на ефективність функціонування системи військової підготовки громадян України

Фактори	Параметри, які оцінюють фактори
Рівень підготовки громадян України	Оцінки рівня навчання за предметами
Здатність системи забезпечити сформованість умінь	Експертні оцінки
Термін навчального процесу	Час навчання (фіксований)
Витрати на військову підготовку громадян України	Витрати коштів (фіксовані)
Забезпеченість освітнього процесу ОВТ	Кількість наявних і необхідних зразків
Забезпеченість освітнього процесу підручниками (посібниками)	Кількість наявних і необхідних підручників (посібників)
Кваліфікація науково-педагогічних працівників	Кількість вчених
Мотивація громадян України до навчання	Вербальна оцінка
Впровадження та розвиток сучасних технологій навчання (платформи дистанційного навчання)	Оцінка рівня студентів

Військова підготовка громадян України у ВВНЗ (ВНП ЗВО) – це організований, систематичний і цілеспрямований освітній процес формування необхідних для майбутньої служби у військах професійних знань, умінь і військово важливих якостей, який є цілісною складною педагогічною системою зі специфічним змістом, наявністю структурних елементів (підсистем) і формами зв'язків і відношень, які певною мірою залежать від особливостей кафедри військової підготовки ВВНЗ (ВНП ЗВО) та ступеня його централізації.

В означеній системі всі підсистеми та їх структурно-змістові компоненти (види підготовки) мають специфічну для роду військ і певного фаху та незалежну від типу ВВНЗ, ВНП ЗВО військово-прикладну спрямованість.

До підсистем найвищого рівня належить підсистема військово-

спеціальної підготовки, яка в СВ ЗС України поділяється на загальновійськову, військово-технічну, тактичну і тактико-спеціальну підсистеми підготовки, кожна з яких містить власні компоненти – види підготовки, зміст або навчальний обсяг яких залежить від певного фаху.

До компонентів підсистеми військової підготовки належать такі види підготовки: організаційна загальновійськова підготовка щодо знання військових статутів ЗС України, стройова підготовка до швидких одиночних дій та дій у складі підрозділу, початкова тактична підготовка до ведення загальновійськового бою, початкова вогнева підготовка щодо основ та правил стрільби. У цій підсистемі залежно від фаху, тобто від ВОС, змінюється тільки обсяг зазначених видів підготовки в навчальних годинах.

Підсистему військово-технічної підготовки складають такі компоненти: автомобільна підготовка щодо водіння бойових машин, технічна підготовка за фахом, інженерна підготовка щодо фортифікаційного обладнання опорних пунктів, позицій і районів розташування, підготовка до підривних робіт, вогнева підготовка щодо побудови озброєння. У цій підсистемі залежно від ВОС, змінюється не тільки навчальний обсяг видів підготовки, але і зміст такої її компоненти, як технічна підготовка.

Наприклад, для найбільш поширеної і найбільш запитаної у СВ ЗС України ВОС “Бойове застосування механізованих з’єднань, військових частин та підрозділів” технічна підготовка громадян України здебільшого стосується будови та експлуатації бронетанкового озброєння; для ВОС системи тилового забезпечення ЗС України: “Організація продовольчого, речового, шкіперського і торговельно-побутового забезпечення” зміст фахової технічної підготовки громадян України стосується насамперед будови та експлуатації технічних засобів по службах тилу. Так, майбутні начальники, помічники начальника продовольчої та речової служби здебільшого вивчають технічні засоби продовольчої служби: польові технічні засоби щодо харчування військовослужбовців, холодильне

обладнання тощо; лазне-пральне обслуговування особового складу та хімічного очищення обмундирування; служби пального – технічні засоби транспортування ракетного палива і пального, їх зберігання на складах, базах пального, ділянках польового магістрального трубопроводу.

Компонентами підсистеми тактичної підготовки є: командирська, загально тактична і методична підготовка до дій в основних видах бою, топографічна, фортифікаційна і фахова тактико-інженерна підготовка для забезпечення бою, бойова підготовка та підготовка до роботи з бойовими графічними документами, управлінська підготовка щодо повсякденної діяльності підрозділів (за фахом: механізованих, аеромобільних, розвідувальних підрозділів або служб тилового забезпечення військових частин) у мирний час і командування зазначеними підрозділами в бою, вогнева підготовка зазначених підрозділів щодо методики її організації.

Підсистема тактико-спеціальної підготовки містить такі компоненти: підготовку до організації зв'язку, підготовку до організації служби військ за фахом і військового господарства, вогневу підготовку щодо правил стрільби і управління вогнем, підготовку до забезпечення всебічного захисту підрозділу (радіаційного, хімічного, біологічного) і медичну підготовку. Залежно від ВОС в цій підсистемі змінюється, насамперед, зміст підготовки до організації служби військ, а також обсяг у навчальних годинах видів підготовки.

Об'єктивний фактор обов'язково пов'язаний з діяльністю людей, він характеризує певний стан об'єктивних умов, при якому вони стали об'єктом цілеспрямованого впливу суб'єкта”.

Суб'єктивними факторами, виступають встановлені за аналізом першоджерел недоліки наявної організації військової підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО), безпосередньо пов'язані з діями суб'єктів навчання. Зазначені недоліки стосуються низької мотивації навчання, репродуктивного характеру викладання і навчання, відсутності практичного

досвіду і недостатнього рівня сформованості у студентів професійних і особистісних військово-важливих якостей, насамперед командирських, лідерських. Для усунення зазначених недоліків, необхідно виконати організаційно-управлінські заходи, які спрямовані на забезпечення висококваліфікованим науково-педагогічним складом з досвідом участі в АТО, ООС, в бойових діях в Україні.

Фактор пріоритету національних інтересів і національної безпеки є визначальним на всіх організаційно-управлінських і структурних рівнях системи організації військової підготовки громадян України у ВВНЗ (ВНП ЗВО) [камалов]. Зазначений фактор враховується як під час визначення змісту військово-професійної підготовки, тобто у процесі формування кваліфікаційних характеристик і професійних програм підготовки офіцерів запасу за різними ВОС, так і під час визначення навчально-виховних впливових дій усіма суб'єктами військової підготовки, зокрема під час виховання, розвитку і саморозвитку у громадян України – майбутніх офіцерів запасу ЗС України та інших військових формуваннях, почуття патріотизму і національної свідомості.

Фактор єдності державної політики в галузі підготовки офіцерських кадрів цивільною і військовою школою обумовлює єдність їх законодавчої і нормативно-правової бази та їх органічний зв'язок зі змінами, що відбуваються в економіці, політиці, соціальних відносинах і суспільній свідомості [6]. Базуючись на цьому, фахівці доводять, що освітня система має організовуватися і управлятися таким чином, щоб бути здатною не тільки озброювати громадян України знаннями і вміннями, але й внаслідок постійного та швидкого оновлення знань, формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними, вміння та навички самоосвіти. Отже, забезпечувати пізнавальну вмотивованість громадян України щодо самостійного і творчого здобуття військово-професійних знань упродовж усього активного життя. А це потребує нових сучасних підходів до

вдосконалення системи управління і організації військової підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО), впровадження в освітній процес сучасних технологій і методик, платформи дистанційного навчання та проведення його моніторингу.

Фактор демократизації також потребує нових підходів до управління і організації системи військової підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО) та обумовлює пріоритет у змісті кваліфікаційних характеристик і професійних програм підготовки офіцерів запасу тих функцій військово-професійної діяльності та відповідних їм вмінь, які добре узгоджуються із загальнолюдськими демократичними цінностями, будуються на повазі прав і свобод особистості в умовах дотримання законів, які регламентують діяльність ЗС України [6].

Фактор цілеспрямованості освітнього процесу впливає на організаційну послідовність етапів військово-професійної підготовки офіцерів запасу ЗС України, передбачає їхню неодноразову перепідготовку в тому чи іншому військово-навчальному закладі або на курсах удосконалення і підвищення кваліфікації під час військових зборів. Відтак, забезпечується визначенням конкретних цільових завдань на кожному етапі військово-професійної підготовки офіцерів запасу за такою схемою організації навчання: початкова допризовна військова підготовка (у школі, ліцеї тощо), військово-професійна підготовка за фахом (у ВВНЗ або інших ВНП ЗВО), підвищення кваліфікації і перепідготовка. камалов

Конкретизація цільових завдань на етапі військово-професійної підготовки громадян України у ВВНЗ (ВНП ЗВО) за фахом відображається у змісті службово-бойових функцій і типових завдань майбутньої діяльності та потрібних для їх виконання вмінь і знань, визначених у кваліфікаційних характеристиках і професійних програмах підготовки офіцерів запасу за різними ВОС.

Фактор єдності військового навчання і виховання теж потребує таких

змін в управлінні й організації системи військової підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО), які забезпечать розвиток їх професійних і особистісних військово важливих якостей, підкріплення мотивації щодо підвищення рівня військової підготовки під час навчання на кафедрі військової підготовки у ВВНЗ (ВНП ЗВО), пізнавальної активності громадян України та інтересу до навчання [6]. Однак це забезпечується не тільки сучасною системою управління, організації і моніторингу якості військової підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО) але й професійною майстерністю науково-педагогічних працівників, їх здатністю до формування у громадян України відповідної пізнавально-мотиваційної сфери. Отже, такі організаційно-управлінські структури мають містити й відповідну систему підготовки військових науково-педагогічних працівників до забезпечення військового професіоналізму майбутніх офіцерів запасу.

Фактор фундаменталізації військово-професійної підготовки громадян України ВВНЗ (ВНП ЗВО) передбачає її зв'язок з новітніми досягненням науки, техніки, технології і культури, зокрема з новими освітніми технологіями, що має підвищити їх вмотивованість стосовно військової підготовки і забезпечити широкий науковий світогляд майбутніх офіцерів. Однак потребує і додатково обґрунтовує необхідність організації при кафедрах військової підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ або при інших ВНП ЗВО системи підвищення професійної кваліфікації військових науково-педагогічних працівників у цьому напрямі [6].

Фактор практичної спрямованості та реалістичності військової підготовки громадян України передбачає їх навчання в умовах, максимально наближених до бойових, формування і закріплення сформованих умінь та доведення їх до автоматизму навичок, особливо стосовно практичної частини підготовки офіцерів запасу: водіння бойових машин, бойових стрільб, тактичних навчань тощо. Зазначений фактор нерозривно пов'язаний з необхідністю забезпечення під час підготовки майбутніх офіцерів принципу

випередження теоретичною частиною змісту військово-професійної підготовки практики застосування військових підрозділів [6].

Загалом встановлені фактори, які впливають на ефективність військової підготовки громадян України виступили теоретичною базою, яку було покладено в основу комплексної методики оцінювання ефективності військової підготовки громадян України.

Організація військової підготовки громадян України суб'єктами військової підготовки характеризується якістю планування військової підготовки та достатністю ресурсного забезпечення заходів військової підготовки громадян України.

Однією з найважливіших складових організації військової підготовки громадян України є її планування. У зв'язку з цим, суб'єктами військової підготовки громадян України здійснюється робота щодо пошуку та впровадження нових підходів у плануванні військової підготовки громадян України, його безпосереднього впливу на підготовку громадян України. Відсутність на етапі планування інформації про реальні фінансові ресурси, що будуть виділені на військову підготовку громадян України, не дає змоги забезпечити реалістичність планування заходів. Існуюча система планування військової підготовки громадян України є недосконалою через її надмірну централізованість. Вона не узгоджена із системою бюджетного планування та не забезпечує ефективного функціонування системи військової підготовки громадян України в цілому.

Достатність ресурсного забезпечення військової підготовки громадян України впливає на можливість проведення військової підготовки громадян України на рівні, який має забезпечити набуття індивідуальних спроможностей громадянами України.

Ресурсне забезпечення заходів військової підготовки громадян України характеризується забезпеченістю заходів військової підготовки громадян України навчальною матеріально-технічною базою (далі – НМТБ) і

матеріальними засобами.

НМТБ має відповідати сучасним вимогам військової підготовки громадян України, мати високу технічну оснащеність та забезпечувати ефективно і якісно проведення занять військової підготовки громадян України під час високої інтенсивності освітнього процесу, а також проведення польових занять та навчальних зборів. Вона створюється та удосконалюється відповідно до потреб військової підготовки громадян України та має забезпечувати якісне виконання завдань військової підготовки громадян України за модулями навчання, досягнення високого рівня виучки та фізичної підготовленості громадян України, проведення польових занять і навчальних зборів.

НМТБ кафедри військової підготовки ВВНЗ (ВНП ЗВО) поділяється на польову, приказарменну та ротну.

Забезпеченість НМТБ на військову підготовку громадян України з ВОС “Бойове застосування механізованих військ (сил) в 2019 році наведена на рис. 1.2.1.

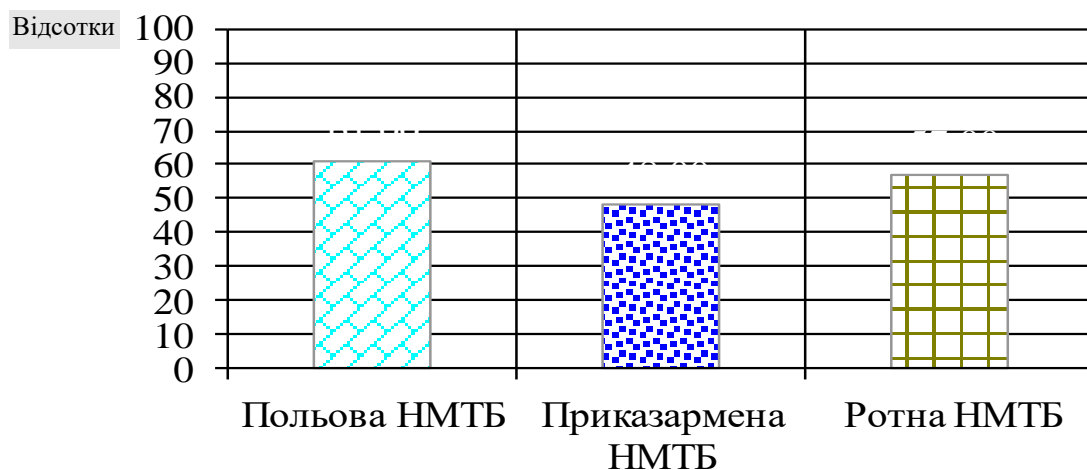

Рисунок 1.2.1 – Забезпеченість НМТБ на військову підготовку громадян України з ВОС “Бойове застосування механізованих військ (сил)” в 2019 році

Аналізуючи забезпеченість військової підготовки громадян України кафедри військової підготовки НУОУ НМТБ у 2019 році можна дійти висновку, що хоча забезпеченість польовою НМТБ складає понад 60 %, але забезпеченість приказарменної НМТБ (насамперед навчально-тренувальними засобами, тренажерами і моделюючими системами) та бази бойового злагодження (комплекти пересувного полігонного обладнання) не дає змоги кафедрі військової підготовки НУОУ в повному обсязі здійснювати якісну військову підготовку громадян України.

До матеріальних засобів, які використовуються для забезпечення освітнього процесу військової підготовки громадян України належать: паливно-мастильні матеріали; боєприпаси і засоби імітації; інше майно, яке використовується під час проведення заходів військової підготовки громадян України.

Забезпеченість матеріально-технічними засобами на військову підготовку громадян України з ВОС “Бойове застосування механізованих військ (сил)” в 2019 році від необхідної кількості наведена у вигляді діаграми на рис. 1.2.2.

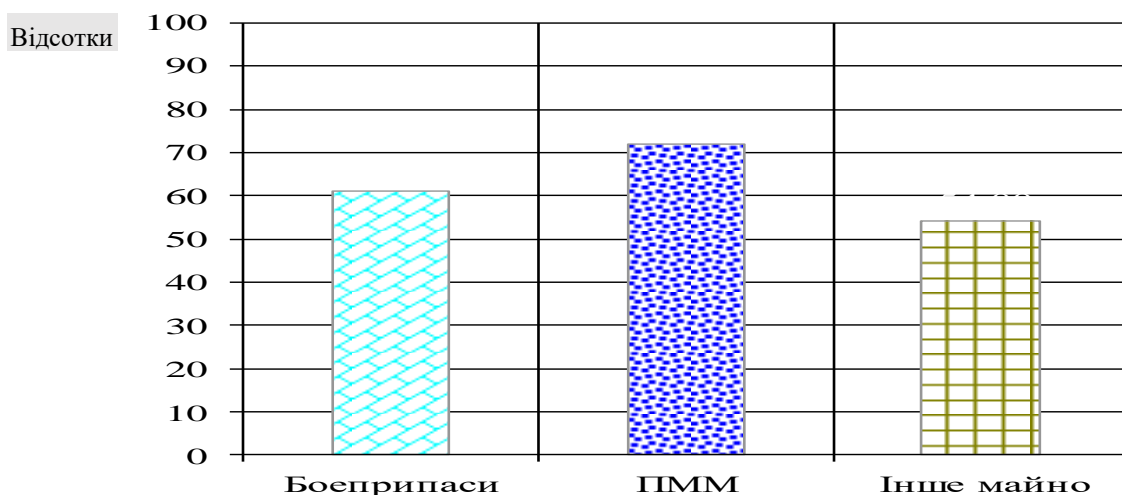

Рисунок 1.2.3 – Забезпеченість матеріально-технічними засобами на військову підготовку громадян України з ВОС “Бойове застосування механізованих військ (сил)” в 2019 році

Аналізуючи забезпеченість заходів військової підготовки громадян України матеріально-технічними засобами у 2019 році, можна дійти висновку, що забезпеченість боєприпасами, не дає змоги проводити заплановані заходи вогневої підготовки у повному обсязі.

Значний вплив на ефективність військової підготовки громадян України, у зв'язку з обмеженим часом на її проведення, здійснює методична підготовленість НПП. Від методичної майстерності НПП, використання ними найбільш доцільних методів і прийомів, залежить засвоєння громадянами України знань та набуття умінь і навичок необхідних для успішного виконання визначених завдань як самостійно, так і в складі структурного підрозділу під час навчальних зборів.

Аналіз перевірених занять свідчить, що переважна більшість НПП не спроможна якісно їх проводити, через низький рівень їх компетентності з модуля навчання, відсутність досвіду їх проведення, часу на підготовку, знань основ педагогіки та вмотивованості, тих хто навчається.

Таким чином, значний вплив на ефективність військової підготовки громадян України здійснюють наступні фактори, як: початкова компетентність громадян України, планування військової підготовки громадян України суб'єктами військової підготовки громадян України; готовність ВВНЗ (ВНП ЗВО) до військової підготовки громадян України; методична підготовленість НПП.

1.3 Встановлення сукупності основних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу у відповідності до стандартів НАТО

За інформаційними матеріалами та згідно вищезазначеного, вимог сучасності та у відповідності стандартам НАТО часткові та комплексні

показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу повинні бути чітко встановлені і ясно виражені. Це забезпечить якісне розроблення удосконаленої методики оцінювання ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України.

Під час визначення часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу необхідно врахувати принципи підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України, а також вимоги які висуваються до офіцерів, що виконують завдання в ООС, в ході бойових дій в Україні.

Система військової підготовки офіцерів запасу повинна базуватися на наступних основних принципах:

професійна спрямованість – відповідність цілей і змісту навчання переліку конкретних завдань, які визначені кваліфікаційними (стандартами) характеристиками замовника з наданням пріоритету практичній підготовці (на полігонах, ОВТ, безпосередньо у військах (силах), яка ґрунтується на стандартах НАТО та відповідає критерію високої ефективності за прийнятних витрат;

освітній процес та науковість – обґрунтованість та відповідність освітнього процесу військової підготовки вимогам сучасності, а також змісту з позицій останніх досягнень військової науки і техніки;

систематичність і послідовність – розподіл змісту підготовки за періодами підготовки (термінами навчання у ВВНЗ (ВНП ЗВО), навчальних центрах), тісний взаємозв'язок та наступність підготовки, відповідність вимогам стандартів підготовки (вищої військової освіти);

комплексність – системне використання різних форм і методів підготовки для формування у офіцерів запасу визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами підготовки (стандартами вищої військової освіти) для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю);

доступність – відповідність навчання його змісту, форм і методів рівню навченості офіцерів запасу, що створює передумови для ефективного навчання;

максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій – навчати тому, що необхідно знати та вміти для якісного виконання завдань за призначенням;

наочність – врахування у процесі військової підготовки особливостей пізнавальної діяльності офіцерів запасу;

індивідуальний підхід – персональний підхід до кожного із тих, хто навчається, під час підготовки та проведення занять, розвиток його спроможностей творчо мислити і працювати самостійно.

При визначенні вимог до часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу необхідно виходити із того, що вони мають об'єктивно характеризувати результати функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу та мати прямий зв'язок з цільовим призначенням системи.

Аналіз функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу, який проведено у розділах НДР, шифр “Маневр”, дозволяє сформулювати основні вимоги до часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу:

1. Часткові та комплексні показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу повинні відповідати меті підготовки офіцера запасу, об'єктивно характеризувати систему та мати прямий зв'язок з її цільовим призначенням, тобто вони мають характеризувати результат функціонування системи, враховувати структуру системи, значення її параметрів.

2. Часткові та комплексні показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу повинні забезпечувати повноту оцінювання функціонування системи підготовки офіцерів запасу

(змістовність).

Дуже важливо, щоб кожний показник був по можливості простим, мав ясний фізичний зміст.

3. Часткові та комплексні показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу повинні бути чутливими до зміни основних параметрів системи підготовки офіцерів запасу і в той же час повинні бути достатньо простими. Чутливість показника полягає в його спроможності реагувати на зміну тих факторів (чинників), за допомогою яких приймається (обґрунтовується) рішення. Якщо показник не чутливий до зміни фактора, то це означає, що він або невірно вибраний, або необхідно змінити фактор, який прийнятий для оцінювання ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу.

4. До часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу у будь-якому випадку пред'являються також дві важливих вимоги, в деякій мірі протилежні, і тому завжди необхідно знаходити компромісне рішення: показник ефективності повинен бути достатньо простим для практичних розрахунків його значень і в той же час критичним відносно головної мети – функціонування системи підготовки офіцерів запасу. При порівнянні цих двох вимог доцільно надати перевагу критичності показника ефективності.

Вибір часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу передбачає розуміння всіх особливостей функціонування системи та потребує чіткого обґрунтування, оскільки в подальшому від цього залежить результат оцінювання виконання системою функціональних завдань.

В той же час слід розуміти, що вибір часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу – це тільки перший крок на шляху оцінювання ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу ВВНЗ та ВНП ЗВО. Адже

кількісна оцінка системи веде до необхідності з'ясування наступних питань:

Що впливає на величину конкретного показника ефективності, від чого він залежить?

Чи можна зробити систему, що досліджується, кращою за її показниками та як цього досягти?

Тому виникає питання про залежність часткових та комплексних показників ефективності від структури, властивостей, характеристик та параметрів системи, конкретних умов її функціонування, оскільки це дозволяє зробити висновки щодо напрямів покращення цих показників.

При визначенні часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу необхідно враховувати фактори, що впливають на організацію військової підготовки, і обґрунтування на їх основі організаційно-освітніх умов військової підготовки, насамперед стосовно подолання основних недоліків військової підготовки в сучасних умовах євроінтеграції України, трансформації ЗС України та модернізації військової освіти, зокрема в напрямку підвищення професійної складової, щодо сучасної військової підготовки офіцерів запасу.

Для визначення часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу застосовано методологію **DOTMLPFI** [4]. В основу цього акроніму (DOTMLPFI) покладено (англ. – Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership, Personnel, and Facilities, Interoperability), яке використовується Міністерством оборони США (United States Department of Defense) і є ключовим поняттям американської системи і процесу розвитку та інтеграції спільних спроможностей.

Під час визначення часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу застосовувалися вимоги DOTMLPFI та на основі експертних оцінок було визначено основні часткові та комплексні показники ефективності

функціонування системи підготовки офіцерів запасу.

Окремі складові стратегічних вимог методології DOTMLPFI не можна розглядати ізольовано, оскільки кожна складова має конкретний потенціал впливу на інші складові та на систему в цілому. Наприклад, зміна інформації щодо матеріальної бази може вимагати змін у доктрині, навчанні і організації. У більшості досліджень окремі складові DOTMLPFI розглядаються без їх впливу на інші складові стратегічних вимог. Такий підхід не можна вважати помилковим, адже подібне дослідження дозволяє отримати множину потенціальних рішень, щоб зрозуміти і покращити кожну специфічну особливість. Окрім того, детальне дослідження окремих складових дозволяє більш чітко сформулювати експертне рішення та оцінити реалізацію проекту за конкретним напрямом. Але враховуючи практичне значення стратегічних вимог DOTMLPFI, можна зробити висновок про необхідність системного підходу до дослідження взаємодії окремих складових системи військової підготовки офіцерів запасу. Аналізуючи складові стратегічних вимог DOTMLPFI, можна чітко провести підсумкову риску у вигляді визначення часткових та загальних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу.

Всі складові методології DOTMLPFI є взаємопов'язаними і важливими щодо ефективності функціонування системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, що наведені в таблиці 1.3.1

Модель факторів оцінювання ефективності системи військової підготовки офіцерів запасу на основі DOTMLPFI має кілька цікавих особливостей щодо представлення зав'язків між цими факторами.

Таблиця 1.3.1 – Складові методології DOTMLPFI щодо системи військової підготовки офіцерів запасу

Літера/термін	Переклад	Визначення
		Принципи досягнення цілей. Нормативні документи, які

D – Doctrine	Доктрина	регламентують якісну (сучасну) підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.
O – Organization	Організація	Організаційна структура системи підготовки офіцера запасу, зв'язки та повноваження.
T – Training	Навчання (підготовка)	Освітній процес громадян України за програмою підготовки офіцера запасу.
M – Materiel	Ресурсне забезпечення (матеріальна база)	Всі матеріальні ресурси системи підготовки офіцера запасу їх стан та ступінь використання (навчально-матеріальна база, озброєння і військова техніка, обладнання, матеріально-технічні засоби)
L – Leadership	Керівництво	Здатність керівного складу впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень.
P – Personnel	Персонал	Співробітники які забезпечують функціонування системи підготовки офіцера запасу (офіцери, науково-педагогічні та інші працівники).
F – Facilities	Військова інфраструктура	Навчальні об'єкти, окремі споруди, полігони, а також супровідні рішення які призначенні для забезпечення функціонування системи підготовки офіцера запасу.
I–Interoperability	Сумісність	Перевіряється сумісність підготовки громадян України, що пройшли програму

		підготовки офіцера запасу в різних силах оборони держави.
--	--	---

Наприклад, в ході експрес-аналізу впливу на систему військової підготовки офіцерів запасу, в першу чергу оцінюють професійні уміння та навички, а потім – всі інші.

Так, в процесі опрацювання організаційної структури системи військової підготовки офіцера запасу, в першу чергу слід оцінити вплив нормативно-правової бази системи військової підготовки та системи управління персоналом, а потім – матеріально-технічне оснащення, досконалість, інфраструктуру та взаємосумісність.

З метою якісного визначення часткових та комплексних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу, мають бути визначені принципи формування системи підготовки офіцерів запасу. Це дозволить обґрунтувати часткові та комплексні показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу.

Ефективність системи військової підготовки офіцерів запасу відповідно до методології DOTMLPFI можливо оцінити за наступними частковими показниками:

1. “Доктринальна (нормативна) база” (П_д) – визначається наявністю (достатністю) законів, постанов, концепцій, наказів, директив та інших керівних документів, які регламентують якісну (сучасну) загальновійськову підготовку офіцерів запасу.

Показник “Доктринальна (нормативна) база” визначається за критеріями:

“**відповідає вимогам**”, якщо наявні закони, постанови, концепції, накази, директиви та інші керівні документи, регламентують (забезпечують) якісну (сучасну) загальновійськову підготовку офіцерів запасу;

“обмежено відповідає вимогам”, якщо основні закони, постанови, концепції, накази, директиви та інші керівні документи, обмежено забезпечують якісну (сучасну загальновійськову підготовку офіцерів запасу);

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію “обмежено відповідає вимогам”.

2. “Організація” (P_o) – перевіряється організаційна структура системи військової підготовки офіцерів запасу, яка має забезпечити якісне функціонування системи у відповідності кваліфікаційним (стандартам) характеристиці офіцера запасу.

Показник “Організація” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо перспективна організаційна структура забезпечить виконання заходів щодо якісної (сучасної) військової підготовки офіцерів запасу;

“не відповідає вимогам”, якщо організаційна структура не здатна забезпечити виконання заходів щодо якісної (сучасної) військової підготовки офіцерів запасу.

3. “Навчання (підготовка)” P_n – перевіряється якість освітнього процесу військової підготовки офіцерів запасу відповідно до кваліфікаційної характеристики замовника.

Показник “Навчання (підготовка)” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо наявний рівень освіти (вмін та навиків) офіцера запасу (військової підготовки, організації та методики роботи з особовим складом, тактична і тактико-спеціальна підготовка, військово-технічна і військово-спеціальна підготовка) дозволяє виконувати завдання відповідно функціональним обов’язкам та вимогам кваліфікаційної характеристики замовника.

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію “відповідає вимогам”.

4. “Ресурсне (матеріальне, матеріально-технічне) забезпечення” ($P_{MTЗ}$) – перевіряється забезпеченість необхідною навчально-матеріальною базою, ОВТ, обладнанням, матеріально-технічними засобами, витратними матеріалами для забезпечення якісної (сучасної) військової підготовки офіцерів запасу.

Показник “Ресурсне забезпечення” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо громадяни України під час проходження військової підготовки офіцерів запасу будуть забезпечені необхідною навчально-матеріальною базою, ОВТ, обладнанням, матеріально-технічними засобами та витратними матеріалами відповідно до встановлених вимог (норм);

“обмежено відповідає вимогам”, якщо громадяни України під час проходження військової підготовки офіцерів запасу забезпечені необхідною навчально-матеріальною базою, ОВТ, обладнанням, матеріально-технічними засобами і витратними матеріалами не нижче ніж встановлені норми до показника “обмежено готовий”;

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію “обмежено відповідає вимогам”.

Показники “готовий”, “обмежено готовий” визначається згідно з кваліфікаційною характеристикою замовника щодо підготовки офіцера запасу.

5. “Керівництво” (P_K) – визначається наявністю та здатністю керівного складу організувати ефективну підготовку громадяни України за програмою військової підготовки офіцерів запасу та впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень.

Показник “Керівництво” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо рівень функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики замовника.

“не відповідає вимогам”, якщо рівень функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу не відповідає вимогам кваліфікаційної характеристики замовника.

6. “Персонал” (P_n) – перевіряється наявністю кваліфікованого особового складу (офіцерів, науково-педагогічних працівників), які здатні якісно виконувати свої функціональні обов’язки.

Показник “Персонал” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо наявний персонал відповідає кваліфікаційним вимогам які висуваються до системи військової підготовки офіцерів запасу відповідно до керівних документів;

“обмежено відповідає вимогам”, якщо наявний персонал не відповідає кваліфікаційним вимогам які висуваються до системи військової підготовки офіцерів запасу відповідно до керівних документів;

“не відповідає вимогам”, якщо не виконі вимоги критерію **“обмежено відповідає вимогам”**.

Показники “готовий”, “обмежено готовий” визначається згідно з наказами, директивами МО України та Генерального штабу ЗС України.

7. “Військова інфраструктура” (P_{inf}) – визначається наявністю об’єктів, окремих споруд, полігонів які призначенні для забезпечення якісної (сучасної) військової підготовки офіцерів запасу, а також для розміщення та забезпечення їх життєдіяльності.

Показник “Військова інфраструктура” визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо об’єкти, окремі споруди, полігони забезпечать заходи щодо військової підготовки офіцерів запасу, а також розміщення особового складу;

“не відповідає вимогам”, якщо об’єкти, окремі споруди, полігони не забезпечать заходи щодо військової підготовки офіцерів запасу, а також розміщення особового складу;

8. “Сумісність” (P_c) – перевіряється теоретичний та практичний рівень підготовленості офіцера запасу щодо виконання функціональних обов’язків у складі ЗС України та інших складових сил оборони.

Показник **“Сумісність”** визначається за критеріями:

“відповідає вимогам”, якщо доктринальна та перспективна технічна готовність системи військової підготовки офіцерів запасу забезпечить можливість виконання функціональних обов’язків офіцера запасу у складі ЗС та ІССО, а також багатонаціональних формувань;

“не відповідає вимогам”, якщо доктринальна та перспективна технічна готовність системи військової підготовки офіцерів запасу не забезпечує можливість виконання функціональних обов’язків офіцера запасу у складі ЗС України та інших складових сил оборони, а також багатонаціональних формувань;

Часткові показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу схематично наведено на рис. 1.3.1.

Ефективність функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу є мірою відповідності її своєму призначенню, це ступінь пристосованості системи до виконання конкретної задачі, ступінь досягнення системою мети.

Таким чином, комплексний показник ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу у символічній формулі можна представити як функцію безлічі часткових показників:

$$K^{сзпоз} = f (P_d; P_o; P_n; P_{мтз}; P_{мтз}; P_k; P_p; P_{в.інф}; P_c)$$

Комплексний показник ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу є функцією від:

(P_d) – показника “**Доктринальна (нормативна) база**” – законів, постанов, концепцій, наказів, директив та інших керівних документів системи військової підготовки офіцерів запасу;

(P_o) – показника “**Організації**” організаційна структура системи військової підготовки офіцерів запасу;

P_n – показника “**Навчання (підготовка)**” – якість освітнього процесу військової підготовки офіцерів запасу;

($P_{MTЗ}$) – показника “**Ресурсне (матеріальне, матеріально-технічне) забезпечення**” – забезпеченість необхідною навчально-матеріальною базою, озброєнням і військовою технікою, обладнанням, матеріально-технічними засобами, витратними матеріалами для забезпечення якісної (сучасної) військової підготовки офіцерів запасу;

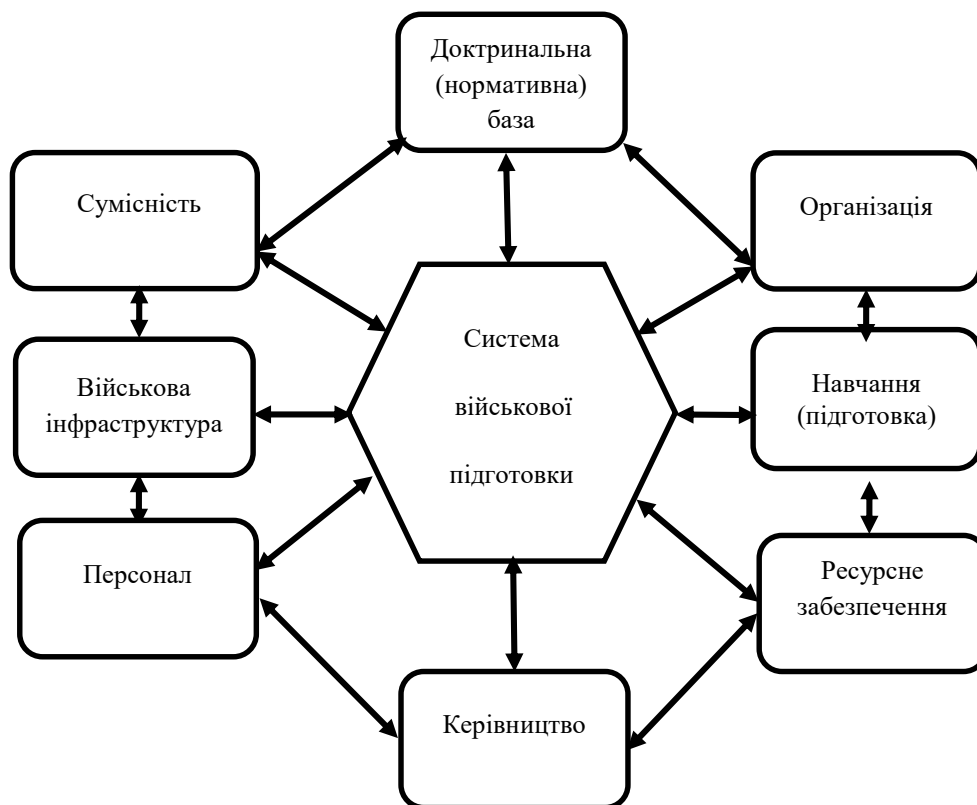

Рисунок 1.3.1 – Показники ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу.

(P_k) – показника **“Керівництво”** – наявністю та здатністю керівного складу організувати ефективну підготовку громадян України за програмою військової підготовки офіцерів запасу та впливати на персонал з метою чіткого забезпечення виконання рішень;

(P_n) – показника **“Персонал”** перевіряється наявністю кваліфікованого особового складу (офіцерів, науково-педагогічних працівників), які здатні якісно виконувати свої функціональні обов’язки;

(P_{inf}) – показника **“Військова інфраструктура”**– наявністю об’єктів, окремих споруд, полігонів які призначенні для забезпечення якісної (сучасної) підготовки громадян України за програмою військової підготовки офіцерів запасу, а також для розміщення та забезпечення їх життєдіяльності;

(P_c) – показника **“Сумісність”** – теоретичний та практичний рівень підготовленості офіцера запасу щодо виконання функціональних обов’язків у складі ЗС України та інших сил оборони..

1.4 Аналіз програми військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу за досвідом підготовки офіцерів запасу на базі Національного університету оборони України

Аналіз програм військової підготовки громадян України, який проводили військові фахівці наукових установ, ВВНЗ до початку широкомасштабної збройної агресії РФ проти України показує, що на рівні внутрішнього середовища ВВНЗ є низка перешкод ефективному функціонуванню системи підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу.

Особливо наголошується на таких суперечностях внутрішнього впливу:

зниження мотивації та активності пошуку в освітній діяльності постійного (НПП) і змінного складу (студенти) на всіх рівнях освітньої, методичної, наукової, повсякденної діяльності;

відсутність системних засад у проектуванні та реалізації компетентнісної моделі військового фахівця за обраною спеціальністю (спеціалізацією);

орієнтованість навчальних дисциплін на застарілі зразки ОВТ, що не відповідають сучасному рівню озброєння підрозділів ЗС України;

невідповідність застосовуваних технологій навчання вимогам формування та розвитку у військових фахівців компетентностей, системних знань, умінь, навичок;

низька об'єктивність оцінювання знань, умінь, навичок студентів;

зниження в діяльності НПП рівня навчально-методичної, наукової роботи;

порівняно низький рівень організації освітнього процесу, його інформаційного, науково-методичного, матеріально-технічного забезпечення.

Вище зазначені перешкоди мають місце й в освітньому процесі НУОУ, інших ВВНЗ та потребують заходів щодо управління ризиками, максимального зниження рівня їх впливу на результати підготовки офіцерських кадрів або повної нейтралізації такого впливу.

Щоб виявити деякі із вище перелічених перешкод, які не дозволяють досягти необхідної ефективності підготовки офіцерів запасу у НУОУ, було проведено аналіз кількох доступних документів, які регламентують порядок підготовки офіцерів запасу, наприклад: КХ офіцера запасу за військово-обліковою спеціальністю “Бойове застосування механізованих з’єднань, військових частин і підрозділів”; Програми військової підготовки офіцерів запасу за військово-обліковою спеціальністю “Бойове застосування механізованих з’єднань, військових частин і підрозділів”; навчальний план підготовки офіцера запасу за військово-обліковою спеціальністю “Бойове

застосування механізованих з'єднань, військових частин і підрозділів”.

Аналіз КХ офіцера запасу свідчить, що її зміст не у повній мірі відповідає вимогам як діючих нормативних документів, які регламентують порядок організації професійної освіти, так і сучасним умовам обстановки, яка характеризує операційне середовище діяльності офіцера – випускника ВВНЗ.

Так, наприклад, академічні права випускників згідно КХ полягають у можливості отримання оперативно-тактичного рівня військової освіти, хоча згідно сучасних керівних документів визначено три рівні професійної освіти: тактичний, оперативний та стратегічний.

Інше проблемне питання полягає у готовності випускників кафедри підготовки офіцерів запасу діяти за посадою. Первинною посадою, яку згідно КХ може займати випускник НУОУ, є посада командира механізованого взводу, хоча практика показує, що спектр посад набагато різноманітніший.

Наприклад, офіцери, які прибували для доукомплектування військових частин з початком широкомасштабної збройної агресії росії проти України у 2022 році, призначалися на посади командирів взводів (рот) Сил територіальної оборони ЗС України (далі – ТрО ЗС України), мотопіхотних, штурмових підрозділів, ВОС яких співпадають з фахівцями механізованих і танкових військ.

Офіцери, які вивчали тактику дій підрозділів, укомплектованих бойовими машинами піхоти, інколи не мали розуміння, як їм організувати бій, не маючи бронетехніки, виконувати специфічні завдання територіальної оборони, або вести штурмові дії штурмовими групами тощо.

Таким чином, компетентності випускників, зазначені у КХ, потребують перегляду, оскільки їх кількість занадто велика, що ускладнює досягнення загальної мети програми підготовки, деякі з них дублюють одна одну. Так, наприклад, серед загально-професійних компетентностей є компетентність з шифром КЗП-5 “Здатність особисто володіти прийомами та способами веденню влучного вогню зі штатної зброї підрозділу”, яка фактично

дублюється компетентністю КСП-5 “Здатність особисто володіти прийомами та способами веденню влучного вогню зі штатного озброєння бойових машин підрозділу по цілях, що з’являються та рухаються, вдень та вночі, за любых погодних умов”, яка відноситься до блоку “Військово-спеціальних компетентностей”.

Результати навчання, визначені у КХ, також потребують перегляду. Якщо враховувати підходи щодо визначення компетентностей та результатів навчання, які використовуються у збройних силах країн – членів НАТО, мету кожного модуля (розділу) можна досягти завдяки набуттю компетентностей, кількість яких не повинна перевищувати п’яти. У свою чергу, набуття кожної компетентності забезпечується досягненням результатів навчання, кількість яких для кожної компетентності теж не повинна перевищувати п’яти.

Деякі результати навчання, визначені у діючій КХ, є надто складними щодо їх формулювання та, як результат, досягнення.

Наприклад, РНЗ-15 “Планувати та організовувати навчально-виховний процес в підрозділі, проведення на належному методичному рівні занять з бойової та національно-патріотичної підготовки, заходи з інформаційно-пропагандистського забезпечення, соціально-правової, військово-патріотичної, культурологічної роботи, психологічну підготовку, заходи з підтримання військової дисципліни та правопорядку, профілактики правопорушень, здійснювати індивідуально-виховний вплив на військовослужбовців підрозділу з урахуванням різних категорій особового складу” містить результати, пов’язані з організацією колективної підготовки, патріотичного виховання, психологічної підготовки тощо. Тобто, для досягнення одного результату необхідно організувати підготовку з кількох напрямків одночасно та для перевірки досягнення результату організувати комплексний іспит.

Програма військової підготовки офіцерів запасу за ВОС “Бойове застосування механізованих з’єднань, військових частин і підрозділів” була

розроблена з урахуванням бойового досвіду, отриманого під час проведення антитерористичної операції та ООС, однак досвід широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України у зазначеній програмі не врахований.

Змістовий модуль “Матеріальна частина, основи та правила стрільби зі стрілецької зброї” передбачає вивчення матеріальної частини стрілецької зброї та гранатометів (АК-74, РПК-74, ПКМ, ПМ, РПГ-7В), призначення, бойові властивості, загальної будови, принципів дії автоматики тощо. Враховуючи те, що Україна протягом останніх кількох років отримала від країн-партнерів та прийняла на озброєння значну кількість озброєння і техніки, вироблених у США, Німеччині, Польщі, Франції та інших країнах, необхідно також запровадити їх вивчення у ВВНЗ під час підготовки офіцерів запасу.

У якості інформаційно-методичного забезпечення для даного модуля необхідно використовувати довідкову літературу, курси стрільб, які надають необхідну інформацію щодо ТТХ основних зразків зброї та техніки країн – членів НАТО (прийнятих на озброєння у ЗС України), правил стрільби для зазначених видів зброї.

Навчальний модуль “Військова топографія” передбачає впровадження для навчання студентів орієнтуванню на місцевості за допомогою приладу СН-3003М “Базальт”, однак у реальних умовах військовослужбовці в операційному районі використовують набагато більший спектр сучасних засобів GPS навігації. Студентам доцільно вивчати системи координат ПЗ-90 і WGS-84, але варто звернути увагу, що з січня 2024 року передбачено поступовий перехід на використання топографічних карт, які застосовуються у збройних силах країн – членів НАТО та спрямувати підготовку офіцерів саме на використання відповідної системи координат (використання сітки UTM).

Аналіз змісту навчального модулю “Тактична підготовка” свідчить, що доцільно впровадити вивчення методології управління підрозділами

тактичного рівня (TLP), яка використовується у військових формуваннях тактичного рівня (взвод – рота) збройних сил країн – членів НАТО, а також майбутніх офіцерів запасу слід ознайомлювати з військовим процесом вироблення рішення (MDMP), який використовується під час планування бою на рівні батальйон – бригада – полк.

Модуль “Озброєння механізованих підрозділів”, який передбачає навчання студентів застосовувати бронетранспортер (БТР-80) та бойову машину піхоти (БМП-2) у бою, управляти вогнем підрозділу, слід доповнити ширшим спектром озброєнням, саме – зразками ОВТ країн НАТО (БТР М113, БМП “Bradley”, “Marder” тощо), що вимагатиме від офіцерів підвищення відповідних знань та навичок.

Таким чином, аналізуючи керівні та регламентуючі документи, які встановлюють порядок підготовки офіцерів запасу, слід вказати на наявність ризиків при складанні програм підготовки які обумовленні швидкоплинністю процесів переозброєння ЗС України та потребу доопрацювання навчальних планів військової підготовки задля удосконалення зазначених програм, зокрема в питаннях впровадження процедур планування (організації) бою на рівні взвод–рота.

1.5 Процес підготовки військових кадрів для проходження військової служби на посадах осіб офіцерського складу

У відповідності до організації системи військової освіти та чинних освітніх програм кафедра Ракетних військ і артилерії НУОУ проводить підготовку офіцерів оперативного (стратегічного) рівня (курси L3, L4) (рис. 1.5.1). Разом з тим, підготовка офіцерів-артилеристів запасу здійснюється кафедрою військової підготовки НУОУ (підготовка офіцерів тактичного рівня освіти).

Рисунок 1.5.1 – Система військової освіти

Військова освіта може здобуватися одночасно з профільною середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою, тобто належить до формального виду освіти, який передбачає досягнення здобувачами визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Система військової освіти (рис. 1.5.1) також забезпечує надання освітніх послуг з підготовки підготовки офіцерів запасу, перепідготовки і підвищення кваліфікації тощо.

Професійна військова освіта відноситься до неформального виду освіти, оскільки не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Закон України “Про освіту” наводить наступне визначення терміну “професійна військова освіта” – спеціалізована освіта військового спрямування, яка здобувається за освітніми програмами на відповідних рівнях військової освіти з метою вдосконалення професійного рівня військового

фахівця та набуття фахових компетентностей, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Тож професійна військова освіта є однією зі складових загальної структури військової освіти, до якої також належать, до прикладу, військова підготовка офіцерів запасу.

Саме на курсах професійної військової освіти різні категорії військовослужбовців офіцерського складу здобувають тактичний рівень військової освіти, вивчають натівські процедури планування та прийняття військових рішень під керівництвом досвідчених викладачів-інструкторів, вдосконалюють власне володіння іноземними мовами, а також мають змогу продовжити навчання за магістерською програмою.

Професійну військову освіту також можна назвати новою складовою структури військової освіти, яка функціонує шляхом запровадження багаторівневої системи L-курсів (L1 – L2) для офіцерського складу ЗС України та інших складових сил безпеки та оборони з метою здобуття тактичного рівня військової освіти.

На курсах професійної військової освіти здійснюється підготовка мотивованих та відповідальних офіцерів-лідерів з розвиненим прагненням навчатися та кар'єрно зростати, обізнаних у процедурах планування та прийняття військових рішень за стандартами НАТО, власним баченням вирішення завдань, широким спектром знань: від фундаментальних до професійно-спеціальних.

Підготовка фахівців-артилеристів для проходження військової служби за контрактом чи по мобілізації на посадах осіб офіцерського складу здійснюється за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами для отримання ступенів вищої освіти одночасно з вивченням відповідного курсу професійної військової освіти на кафедрі військової підготовки НУОУ.

Завдяки функціонуванню курсів професійної військової освіти освітній процес є безперервним і впродовж кар'єри кожен військовослужбовець

поетапно удосконалюватиме власну військову майстерність та підтримуватиме рівень володіння іноземними мовами. Планується, що перед присвоєнням чергового військового звання та призначенням на відповідну посаду військовослужбовці проходитимуть навчання на відповідних L-курсах та курсах підвищення кваліфікації за посадою.

Схожа модель здобуття військової освіти тактичного рівня в системі професійної військової освіти впроваджується у ВВНЗ та закладах зі специфічними умовами навчання сектору безпеки та оборони.

Професійна військова освіта (*Professional Military Education*) – термін стандарту НАТО, застосовується в системі військової освіти і підготовки військових фахівців держав – членів Альянсу, тобто схожа вертикаль L-курсів вибудована і функціонує в освітніх закладах НАТО та держав – членів Альянсу. За їхнім досвідом в Україні впроваджено новий алгоритм здобуття військової освіти, який базується на безперервності освітнього процесу та тісному взаємозв'язку з кар'єрним зростанням.

Імплементація вимог стандарту НАТО у національному законодавстві є передумовою для сертифікації (акредитації) L-курсів та взаємного визнання сертифікатів, отриманих як в українських вишах, так і навчальних закладах НАТО та держав – членів Альянсу. Крім того, створюються додаткові можливості для залучення до освітнього процесу в системі професійної військової освіти військовослужбовців-практиків з бойовим досвідом у ролі викладачів-інструкторів. Структура курсів професійної військової освіти тактичного рівня наведена в табл. 1.5.1.

Таблиця 1.5.1 – Структура курсів професійної військової освіти

Рівні військової освіти	Курси професійної	Процеси планування і прийняття військових рішень (НАТО)	ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ
-------------------------	-------------------	---	-----------------------------

	військової освіти		
Тактичний	L2	Командно-штабний курс (MDMP+OPP – Operation Planning Process)	Штаб бригади (батальйону)
	L1C	Фаховий курс (TLP+MDMP – Military Decision Making Process)	Рота
	L1B	Фаховий курс (TLP – Troop Leading Process)	Взвод
	L1A	Базовий курс	

Курси професійної військової освіти L-1A, B, C та L-2 (тактичний рівень військової освіти)

Під час здобуття вищої освіти за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра на курсах професійної військової освіти L-1A та L-1B, а також при здобутті освіти на кафедрі військової підготовки НУОУ тактичного рівня здійснюється підготовка осіб до проходження військової служби на посадах молодшого офіцерського складу.

На базовому курсі тактичного рівня професійної військової освіти (L-1A) курсанти проходять загальновійськову підготовку.

На фаховому курсі тактичного рівня професійної військової освіти (L-1B) здійснюється підготовка осіб на первинні посади офіцерського складу за відповідною ВОС (групою військово-облікових спеціальностей) за процедурами планування та прийняття військових рішень TLP (*Troop Leading Process*). Така підготовка дає змогу випускнику в подальшому обіймати первинні посади командира взводу, заступника командира роти.

З метою набуття нових компетентностей, які забезпечують подальше просування по службі здійснюється підготовка на командному курсі тактичного рівня L-1C (входить до магістерської підготовки на тактичному

рівні військової освіти) та командно-штабному курсі тактичного рівня L-2 професійної військової освіти.

На курсі професійної військової освіти L-1С здійснюється підготовка офіцерського складу для призначення на посади тактичного рівня штатно-посадової категорії “капітан” за відповідними ВОС (групою ВОС) за процедурами планування та прийняття військових рішень TLP у поєднанні з елементами MDMP (*Military Decision Making Process*) – процедури прийняття військових рішень на рівні дивізіону.

Підготовка осіб офіцерського складу для призначення на посади тактичного рівня штатно-посадової категорії “майор” здійснюється на командно-штабних курсах тактичного рівня професійної військової освіти L-2. На цьому курсі викладаються дисципліни, розроблені з урахуванням процедур планування та прийняття військових рішень MDMP (*Military Decision Making Process*) і OPP (*Operation Planning Process*) – планування операцій. Заняття проводяться в об’єднаних групах за видовою належністю. Освітній процес на курсі професійної військової освіти L-2 триває до 6 місяців та відповідає вимогам замовника до випускника, визначеним у професійному стандарті, а також паспорті посади.

В загальному вигляді зв’язок професійної військової освіти зі здобуттям ступенів вищої освіти за рівнями військової освіти офіцерського складу наведено на рис. 1.5.2.

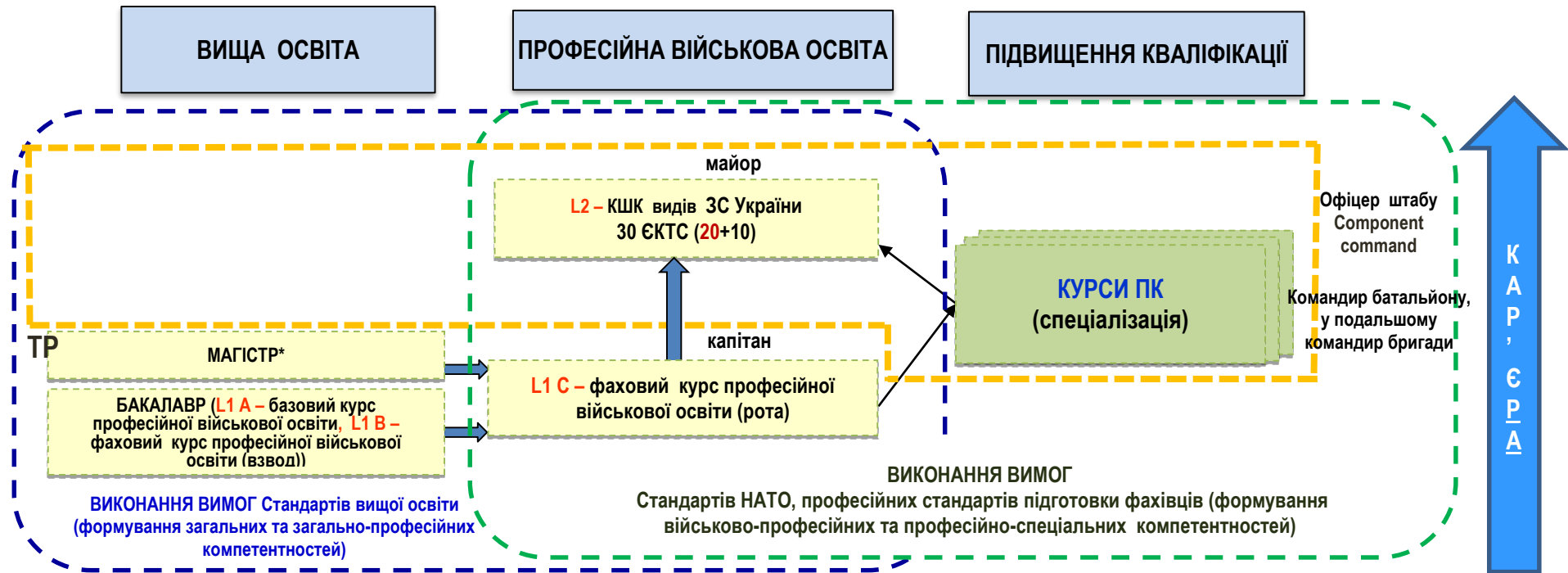

Рисунок 1.5.2 – Зв'язок професійної військової освіти зі здобуттям ступенів вищої освіти за рівнями військової освіти

2. ДОСВІД КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ТА ІНШИХ ПРОВІДНИХ У ВІЙСЬКОВОМУ ВІДНОШЕННІ КРАЇН, ЩОДО ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Північноатлантичний Альянс (НАТО) – військово-політичний союз, створений на основі Північноатлантичного договору, що укладено в 1949 році. Його головна мета – забезпечення колективної безпеки та захисту своїх членів. На сьогодні НАТО об'єднує 31 члена, включаючи країни Європи та Північної Америки, де головними принципами є колективна оборона, принципи демократії, індивідуальної свободи і прав людини.

Північноатлантичний Альянс виконує також завдання щодо забезпечення безпеки своїх членів, оперативну діяльність, забезпечення політичної та військової стабільності в регіоні, підтримку партнерства з іншими країнами та багато іншого.

В рамках НАТО відбуваються спільні військові навчання, консультації з питань безпеки, обміну інформацією та інші форми співробітництва. Також НАТО займається питаннями контролю за зброєю та нерозповсюдженням ядерної зброї, боротьбою з тероризмом, кібербезпекою та іншими викликами безпеки.

Крім того, Альянс виконує функції по проведенню військових операцій, забезпеченню стабільності на територіях відповідальності, підтримці демократичних цінностей та сприяння міжнародному співробітництву.

Разом з тим, Альянс як самостійна військово-політична організація не має прямого досвіду з підготовки офіцерів запасу, оскільки це є відповідальністю кожної окремої країни – члена.

Досвід НАТО з підготовки офіцерів запасу варіюється залежно від країни – учасниці, так як кожна країна має свою власну систему набору, навчання та утримання офіцерів запасу. Проте, НАТО пропонує країнам –

членам певні стандарти та рекомендації щодо підготовки офіцерів запасу в рамках розроблення програм підготовки офіцерів запасу на національному рівні. Такі програми зокрема можуть включати навчання військовим навичкам, участь в тренуваннях та військових навчаннях, підтримку офіцерів запасу в збереженні своїх навичок та підготовки.

У кожній країні – члені НАТО підготовка офіцерів запасу має свої особливості, залежно від національної системи обов'язкової військової служби та підходів до військової підготовки. Тому деталі підготовки офіцерів запасу в країнах НАТО будуть різнитися від країни до країни.

Загалом, НАТО забезпечує платформу для співпраці та обміну найкращими практиками між країнами – членами з питань підготовки офіцерів запасу. Це дозволяє країнам покращити свої програми та забезпечити належну підготовку своїх офіцерів запасу для можливих викликів та оборони.

Одним із ключових елементів підготовки офіцерів запасу є проведення регулярних тренувань та навчань. Це можуть бути військові навчальні програми, семінари, тренувальні вправи або спільні навчання з іншими країнами – членами НАТО. Ці заходи дають можливість офіцерам запасу оновлювати свої знання, вдосконалювати навички, допомагаючи їм набути практичний досвід та зберігати свою готовність до можливого мобілізаційного виклику.

Крім того, НАТО підтримує обмін досвідом між країнами – членами в галузі підготовки офіцерів запасу, що можливо включає обмін інформацією про найкращі практики, організація візитів та стажувань в інших країнах, а також спільні проекти та дослідження. Такий обмін сприяє покращенню підготовки та використанню потенціалу офіцерів запасу в межах НАТО.

Окрім цього, НАТО забезпечує фінансову та технічну підтримку для розвитку програм підготовки офіцерів запасу в країнах – членах, що включає надання фінансування для навчальних центрів, придбання необхідного обладнання та забезпечення доступу до сучасних методик навчання.

2.1 Досвід та зміст підготовки офіцерів запасу у провідних країнах світу

У підготовці офіцерів запасу НАТО використовується підхід “цілісного управління життєвим циклом особового складу” (*Personnel Lifecycle Management Approach*), що охоплює всі аспекти підготовки та управління особовим складом, включаючи відбір, навчання, використання та підтримку офіцерів запасу.

У багатьох країнах, підготовка офіцерів запасу зазвичай відбувається через резервні офіцерські тренування, де цивільні громадяни можуть вступити в сили резерву та отримати військову підготовку. Ці програми можуть включати навчання військовим навичкам, таким як стрільба, тактика, комунікації та лідерство.

Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція та Німеччина мають розвинуті системи резервної офіцерської підготовки. У цих країнах існують програми, що дозволяють громадянам служити в збройних силах на посадах офіцерів запасу після проходження певної підготовки.

Зазвичай підготовка офіцерів запасу включає такі етапи:

основна військова підготовка – це базовий курс, де офіцери запасу отримують загальну військову підготовку, включаючи фізичні тренування, тактичні навички, вогневу підготовку та інші основи;

спеціалізована підготовка – після базового курсу офіцери запасу можуть отримати спеціалізовану підготовку залежно від своїх обов’язків та потреб збройних сил. Це можуть бути курси по спеціальностях, таких як комунікації, лікарська служба, інженерна справа тощо;

тренування та вправи – офіцерам запасу можуть надаватися можливості для практичного тренування та участі у військових тренуваннях, де вони мають можливість застосувати свої навички на практиці;

збереження кваліфікації – офіцери запасу мають можливість проходити

регулярну перепідготовку, щоб зберегти свою кваліфікацію та бути готовими до мобілізації у разі потреби.

Один з прикладів програми підготовки офіцерів запасу в рамках НАТО – це “Школа військових наук” (*NATO School*), що розташована в **Обераммергау, Німеччина**. Ця школа пропонує навчання для офіцерів запасу з країн – членів НАТО та партнерів Альянсу. Програми навчання охоплюють різні аспекти, такі як військова стратегія, тактика, лідерство, комунікація та інші.

Багато країн – членів НАТО мають свої власні системи підготовки офіцерів запасу, які можуть варіюватися за своєю структурою та тривалістю. Зазвичай ці системи передбачають регулярне навчання та тренування офіцерів запасу, включаючи проведення військових навчань, курсів перепідготовки, семінарів та інших форм підготовки.

У **Німеччині** підготовка офіцерів запасу проводиться через резервні офіцерські школи (*Reserve Officer Schools*), які знаходяться у різних регіонах країни. Бундесвер, армія Німеччини, має програми для офіцерів запасу, що дозволяють громадянам здобути військову підготовку та виконувати військові обов’язки як офіцери запасу.

Офіцери запасу проходять тривалу програму навчання, яка включає теоретичні заняття, практичні вправи та тренування на полігонах. Вони отримують навички управління військовими підрозділами, тактики та стратегії.

У **Греції** підготовка офіцерів запасу зазвичай здійснюється через їхню підготовку у військових академіях та навчальних закладах. Основними установами, які займаються підготовкою офіцерів запасу, є Національна школа військового огляду та Корпус резерву офіцерів запасу (*Σχολή Εθνοφυλάκων και Σώμα Εφέδρων Αξιωματικών*).

Національна школа військового огляду (*Σχολή Εθνοφυλάκων*) виконує завдання з підготовки офіцерів запасу, а також забезпечує вивчення та набуття

військово-практичних навичок для громадян, які бажають вступити до запасу або долучитися до служби у резерві.

Корпус резерву офіцерів запасу (*Σώμα Εφέδρων Αξιωματικών*) є добровільною організацією офіцерів запасу, яка забезпечує підготовку та підтримку офіцерів запасу в Греції. Члени корпусу мають змогу брати участь у тренувальних програмах, семінарах та вправах, щоб підтримувати та покращувати свої військові навички.

Підготовка офіцерів запасу в Греції передбачає навчання з різних аспектів військової науки, таких як тактика, стрільба, комунікації, лідерство та інші аспекти, необхідні для ефективного виконання військових обов'язків.

В **Албанії** підготовка офіцерів запасу зазвичай здійснюється через національну військову академію або інші військові навчальні заклади. Основними етапами підготовки офіцерів запасу є наступні:

вступна процедура – потенційні кандидати подають заяви і проходять конкурсний відбір, який може включати письмові тести, співбесіди та фізичні випробування;

військовий навчальний курс – відібрані кандидати проходять навчання військових наук, включаючи такі предмети, як тактика, стрільба, військова історія, комунікації, лідерство;

практичні тренування – офіцери запасу можуть брати участь у практичних тренуваннях, включаючи польові навчання, стрільби, тактичні вправи та інші симуляції реальних умов бойових дій;

спеціалізація – офіцери запасу можуть мати можливість спеціалізуватися у конкретних областях, таких як інженерія, медицина, розвідка або інші спеціальності, в залежності від потреб військових сил;

завершення курсу – після успішного завершення навчання офіцери запасу можуть отримати військове звання та призначатися до служби у запасі. Вони можуть бути запрошені для проходження тренувальних зборів або приймати участь у військових операціях у разі потреби.

У **Люксембурзі** підготовка офіцерів запасу здійснюється у рамках підготовки національної армії країни. Офіцери запасу, мають можливість служити у збройних силах за потреби, але не на постійній основі, оскільки офіцери запасу не є дійсними військовослужбовцями.

Щоб підготуватися до служби в якості офіцера запасу доведеться пройти спеціальну програму навчання, що надається збройними силами Люксембургу. Ця програма може включати в себе такі елементи:

базове військове навчання – загальна підготовка, що включає основні аспекти військової служби, такі дисципліни як фізична підготовка, тактика та комунікація;

спеціалізована підготовка – залежно від фаху і обраної спеціалізації, є можливість пройти навчання у певній галузі, такій як інженерія, медицина, логістика тощо. Це дозволяє отримати спеціалізовані навички, які можуть знадобитися офіцерам запасу у разі виклику до служби;

тренування лідерства – офіцеру запасу потрібно мати здатність керувати людьми та бути лідером. Тому існує необхідність навчання лідерським навичкам, таким як управління командою, прийняття рішень у стресових ситуаціях та координація дій під час виконання завдань.

викликові сценарії – під час підготовки офіцери запасу стикаються з різноманітними викликами та симуляціями, щоб практикувати свої навички у реальних умовах.

У США, Канаді, Великобританії та Німеччині існують військові академії, де молоді люди можуть навчатися на офіцерські посади. Ці академії зазвичай надають комплексну підготовку, включаючи теоретичні курси, тренування фізичної підготовки, тактику, лідерство та інші аспекти, необхідні для служби офіцером.

У країнах, де існують системи обов'язкової військової служби, такої як Канада та Німеччина, підготовка офіцерів запасу може бути частиною цього процесу. Після проходження базової військової служби, військовослужбовці

можуть пройти додаткову спеціалізовану підготовку для отримання офіцерських звань.

У США і Великобританії підготовка офіцерів запасу може відбуватися через програми резерву або національної гвардії. Ці програми надають можливість громадянам проходити військову службу як офіцери в певний період часу, після чого вони можуть повернутися до цивільного життя, залишаючись в резерві.

У всіх цих країнах підготовка офіцерів запасу передбачає регулярні тренування та навчання для підтримки їхніх військових навичок. Це може включати участь у тренувальних зборах, військових навчаннях, семінарах і практичних вправах. Офіцери запасу також можуть бути призвані на службу у разі потреби, наприклад, у випадку воєнного конфлікту або природної катастрофи.

Загалом, підготовка офіцерів запасу в Канаді, США, Великобританії та Німеччині спрямована на забезпечення готовності резервістів для виконання військових завдань, коли це необхідно. Кожна з цих країн має власні процедури та вимоги щодо підготовки офіцерів запасу, і деталі можуть варіюватися залежно від конкретних військових сил і систем кожної країни.

Підготовка офіцерів запасу в Канаді, США, Великобританії та Німеччині відрізняється залежно від країни, але у загальному включає в себе низку спільних етапів.

Наприклад, збройні сили **Канади** проводять регулярні програми підготовки офіцерів запасу. У Канаді підготовка офіцерів запасу здійснюється через Королівську військову академію Канади (*Royal Military College of Canada*) та інші військові навчальні заклади. Офіцери запасу проходять тривалу програму навчання, включаючи теоретичне навчання, практичні вправи та військові навчання на полігонах. Вони отримують основи військової стратегії, тактики та лідерства. Після закінчення навчання студентам може бути запропонована служба в резерві.

У США військові академії, такі як Військово-морська академія США, Академія ВПС США та Військова академія ЗС США, тренують молодших кадетів і готують їх до офіцерської кар'єри. Офіцери запасу здійснюють підготовку через Резервний офіцерський тренувальний корпус (*ROTC*), який пропонує програми навчання в багатьох університетах по всій країні. Студенти-офіцери запасу проходять військову підготовку під керівництвом військових інструкторів та виконують вимоги щодо навчання, фізичної підготовки та лідерства. Після успішного завершення програми їм присвоюється звання офіцера запасу.

Особи, які хочуть приєднатися до запасу, можуть вступити до Офіцерських тренувальних корпусів або Офіцерських кандидатських шкіл, де отримають військову підготовку та лідерські навички.

У **Великобританії** офіцери запасу здійснюють підготовку через Сухопутну школу військової науки (*Army Reserve Centre for Army Leadership*) та інші військові навчальні заклади. Офіцери запасу у Великобританії можуть пройти військову підготовку через Університетські корпуси офіцерів (*University Officers' Training Corps – UOTC*) або Резервні офіцерські тренувальні корпуси (*Reserve Officer Training Corps – ROTC*).

Іншою опцією є програма командира Резервних сил (*Reserve Forces Commanders – RFC*), яка дозволяє кандидатам здобути комерційний досвід і одночасно отримувати військову підготовку.

Вони проходять тренування, яке включає теоретичні курси, практичні вправи та тренування на полігонах. Офіцери запасу отримують знання з військової тактики, комунікаційних навичок та управління військовими підрозділами.

В кожній з цих країн підготовка офіцерів запасу спрямована на розвиток їх військових навичок, лідерства, стратегічного мислення та виконання завдань у військових операціях. Підготовка офіцерів запасу включає в себе академічну, фізичну та військову підготовку. Офіцери запасу зазвичай

зобов'язані проходити регулярну військову службу, тренування та навчання, щоб підтримувати свої навички та знання на необхідному рівні.

У **Латвії, Литві та Естонії** підготовка офіцерів запасу визначається їхніми національними законами та військовими структурами. Вони мають власні системи набору, підготовки та тренування офіцерів запасу. Латвія, Литва та Естонія, як члени НАТО, зобов'язані підтримувати свої оборонні сили у готовності. Офіцери запасу є важливою складовою цієї готовності. Зазвичай, процес підготовки офіцерів запасу включає такі етапи:

набір – кожна країна має свої вимоги до потенційних офіцерів запасу. Це може включати громадянство, вік, освіту та фізичну придатність. Інформацію про вимоги до набору можна знайти на веб-сайтах військових організацій цих країн;

освіта та підготовка – після набору офіцери запасу проходять курси підготовки, які можуть тривати кілька місяців або більше. Ці курси включають в себе теоретичне навчання, навчання бойовим навикам, тактиці та військовій дисципліні;

військові навчання – офіцери запасу можуть брати участь у військових навчаннях, які допомагають їм підтримувати свої навички та підготовленість. Ці навчання можуть включати тренування з вогнепальної зброї, тактичні тренування, військові польові вправи та інші сценарії;

збори та резервні навчання – офіцери запасу зазвичай зобов'язані проходити регулярні збори та навчання для підтримки своєї готовності. Це може включати участь у тренуваннях, семінарах та інших військових заходах.

У **Бельгії** підготовка офіцерів запасу зазвичай відбувається через національну Військову Академію. Офіцери запасу є резервними офіцерами, які можуть бути мобілізовані в разі потреби, наприклад, під час військових конфліктів або інших надзвичайних ситуацій.

Процес набуття звання офіцера запасу включає певну підготовку та навчання. Основні кроки такої підготовки можуть включати:

відбір – потенційні кандидати проходять відбірковий процес, який може включати фізичні тести, психологічні оцінки та інтерв'ю;

військова освіта – після відбору кандидати можуть навчатися у Військовій Академії. Тут їх готують у різних аспектах військової науки, таких як тактика, стрільба, комунікації та лідерство;

практична підготовка – офіцери запасу можуть брати участь у тренувальних програмах та навчальних зборах, де вони отримують практичні навички, пов'язані з військовими операціями. Це може включати підготовку на полігоні, військові вправи та інші тренування;

підтримка кваліфікації – офіцери запасу зобов'язані підтримувати свою кваліфікацію і бути готовими до мобілізації в будь-який час. Це може включати регулярні тренування та навчання, а також участь у військових вправах і зборах.

Важливо зазначити, що конкретні деталі та вимоги щодо підготовки офіцерів запасу в Бельгії можуть змінюватися залежно від вимог та потреб військової служби.

У Болгарії, Угорщині, Чехії та Румунії підготовка офіцерів запасу може варіюватися в залежності від конкретних національних вимог і системи військової підготовки. Однак, загалом процес підготовки офіцерів запасу в цих країнах може включати такі етапи:

військова освіта – основною передумовою для підготовки офіцерів запасу є отримання військової освіти. Кандидати можуть вступати до військових академій або університетів, де надається військова підготовка. Під час навчання студенти отримують теоретичні знання та практичні навички, які необхідні для роботи в офіцерському званні;

військова служба – після успішного завершення військової освіти, випускники зазвичай зобов'язані пройти військову службу. Тривалість служби може варіюватися, але зазвичай вона становить декілька років. Під час служби офіцери отримують додаткову практичну підготовку та набувають досвіду

військової роботи;

курси перепідготовки – після завершення військової служби офіцери можуть проходити курси перепідготовки, які оновлюють їх знання та навички. Ці курси можуть включати практичне навчання, тренування, ознайомлення з новітніми військовими технологіями та тактиками;

виклик на службу – у разі потреби офіцери запасу можуть бути викликані на службу в разі загрози національній безпеці або під час воєнного конфлікту. В цьому випадку вони повинні відгукнутися на виклик та повернутися до активної військової служби.

Підготовка офіцерів запасу в різних країнах може відрізнятись, але загальні принципи підготовки офіцерів запасу мають деякі спільні риси. Основні кроки підготовки офіцерів запасу включають отримання військової освіти та навичок, ознайомлення з організацією та структурою військ, технічною підготовкою та тренуванням у військових вправах.

Офіцерська підготовка в **Ісландії** включає наступні аспекти:

отримання освіти – основною передумовою для статусу офіцера запасу в Ісландії є завершення військової освіти в одній з військових академій або отримання відповідного ступеня військової освіти в іншому вищому навчальному закладі;

технічна підготовка – офіцери запасу проходять технічну підготовку відповідно до свого напрямку спеціалізації, наприклад, в артилерії, інженерній службі або зв'язку;

тренування – офіцери запасу беруть участь у тренуваннях та військових вправах, де вони отримують можливість вдосконалювати свої навички та знання в реальних умовах.

Офіцерська підготовка в **Іспанії** включає в себе:

отримання освіти – для статусу офіцера запасу в Іспанії зазвичай необхідно закінчити військову академію або військовий коледж, де здобувається спеціальність та військова освіта;

базова підготовка – офіцери запасу проходять базову військову підготовку, що включає навчання таким аспектам, як тактика, стрільба, фізична підготовка та командно-штабна робота;

спеціалізована підготовка – офіцери запасу можуть отримувати спеціалізовану підготовку залежно від своєї обраної галузі, такої як авіація, морська піхота або технічні служби.

Офіцерська підготовка в **Італії** полягає у наступному:

отримання освіти – для статусу офіцера запасу в Італії може знадобитися випускник військової академії або спеціального військового коледжу, де надається військова освіта;

теоретична та практична підготовка – офіцери запасу проходять теоретичну підготовку, де вони вивчають військову теорію, ознайомлюються з внутрішньою організацією військ та здобувають базові навички управління військовим підрозділом;

практична підготовка – офіцери запасу беруть участь у практичних тренуваннях, військових навчаннях та вправах, де вони розвивають свої навички та отримують практичний досвід військової служби.

Підготовка офіцерів запасу в **Норвегії, Нідерландах і Фінляндії** може відрізнитися залежно від країни.

Наприклад, у **Норвегії** підготовка офіцерів запасу здійснюється через військовий навчальний заклад – Норвезьку академію військової науки (*Forsvarets Høgskole*). Основна мета академії полягає в навчанні офіцерів і курсантів з метою забезпечення обороноздатності Норвегії. Програма навчання включає різноманітні дисципліни, такі як військова тактика, стратегія, керівництво, комунікації тощо.

У **Нідерландах** офіцерів запасу готують у Військовій академії Королівських нідерландських військопомічних сил (*Koninklijke Militaire Academie*).

У **Фінляндії** підготовка офіцерів запасу здійснюється у Фінській

військовій академії (*Maanpuolustuskorkeakoulu*).

Навчальний заклад забезпечує професійну підготовку офіцерів усіх військових галузей, включаючи Сухопутні війська, Морські сили і Повітряні сили. Програма навчання охоплює такі аспекти, як військова стратегія, тактика, управління та лідерство.

У **Польщі** підготовка офіцерів запасу зазвичай здійснюється через військові навчальні заклади, які пропонують різні курси та програми. Ці навчальні заклади забезпечують теоретичну та практичну підготовку офіцерів запасу з різних галузей військової науки та стратегії. Вони можуть проводити тренування з військової тактики, командного керівництва, зброї та бойової підготовки.

У **Португалії** процес підготовки офіцерів запасу може включати навчання військових навичок, тактики, лідерства та спеціалізованих знань. Існують різні військові училища та академії, де проводяться навчання офіцерів запасу. Учасники можуть пройти курси з підготовки офіцерів запасу, які дають їм необхідні навички та знання для виконання військових обов'язків у разі необхідності.

У **Північній Македонії** підготовка офіцерів запасу здійснюється Македонською армією через систему військового навчання та підготовки. Кандидати на посади офіцерів запасу можуть вступити до Військового університету "Георгій Стрежевски" або пройти спеціальну підготовку в офіцерській школі чи військових навчальних центрах. Офіцери запасу отримують військову підготовку та навчання згідно з програмою, що передбачає набуття необхідних навичок і знань для виконання військових обов'язків. Зазвичай підготовка офіцерів запасу включає теоретичні заняття, практичні тренування та навчальні вправи. Після успішного завершення навчання офіцери запасу отримують військове звання та мають можливість виконувати обов'язки в разі потреби.

У **Словаччині** також існує система підготовки офіцерів запасу.

Кандидати можуть вступити до Військової академії генерала М. Р. Штефаніка або пройти інтенсивну підготовку в офіцерських школах. Словацькі офіцери запасу проходять підготовку відповідно до вимог Словацької армії. Процес підготовки може включати різні етапи, такі як вступні іспити, військову освіту, військові тренування та стажування. Офіцери запасу мають можливість пройти спеціальні курси та додаткову підготовку для збереження та покращення своїх військових навичок. Після завершення навчання офіцери запасу можуть бути призначені на посади військового командування або служити в запасі, виконуючи обов'язки під час мобілізації.

У **Словенії** офіцери запасу підлягають підготовці у Словенській армії. Підготовка офіцерів запасу проводиться через Військовий факультет університету Любляни або військові навчальні заклади. Процес підготовки включає теоретичні заняття, практичні тренування та військові навчальні вправи. Офіцери запасу отримують знання та навички, необхідні для виконання військових обов'язків, і мають можливість брати участь у різноманітних військових навчаннях та навчальних зборах.

У **Турції** офіцери запасу проходять підготовку в рамках Національної армійської академії. Існує можливість вступити до академії через різні напрямки, включаючи громадську службу або програму офіцерської підготовки після університету. Процес навчання зазвичай включає теоретичну підготовку, фізичне тренування та практичні вправи на полігоні.

У **Чорногорії** офіцери запасу отримують підготовку у Міністерстві оборони Чорногорії. Конкретні процедури та вимоги можуть залежати від конкретної спеціальності та виду озброєння, на які вони готуються. Зазвичай підготовка включає навчання теоретичним аспектам, бойовим навичкам, стрільбі, фізичній підготовці та практичним тренуванням.

У **Хорватії** офіцери запасу проходять підготовку відповідно до норм та процедур, встановлених Міністерством оборони Хорватії. Існують різні шляхи вступу до системи підготовки офіцерів запасу, включаючи вступ після

закінчення університету або програму офіцерської підготовки після вже наявного досвіду військової служби. Підготовка включає навчання військовій науці, тактиці, комунікаціям, стрільбі, фізичній підготовці та іншим важливим аспектам.

Важливо відзначити, що процес підготовки офіцерів запасу може мати свої особливості та тривати різну кількість часу, може різнитися залежно від конкретної країни, військової галузі та рівня військової підготовки.

Однак, у багатьох країнах підготовка офіцерів запасу зазвичай включає наступні етапи:

вступна селекція – кандидати проходять оцінювання і відбір, який може включати фізичні та психологічні тести, медичний огляд та інтерв'ю;

теоретична підготовка – офіцери запасу проходять навчання, яке включає в себе теоретичні курси з таких дисциплін, як військова стратегія, тактика, комунікації, лідерство та інші;

практична підготовка – кандидати отримують практичні навички, включаючи тренування в бойових ситуаціях, стрільби, тактичні вправи та інші практичні навички;

спеціалізація – залежно від потреб армії та особистих бажань офіцера, можуть бути доступні різні напрями спеціалізації, такі як артилерія, інженерні війська, розвідка, медицина тощо;

індивідуальна підготовка – офіцери запасу зазвичай зобов'язані займатися індивідуальною підготовкою, щоб підтримувати свою фізичну форму та навички військової служби.

Таким чином, вивчивши окремі аспекти підготовки офіцерів запасу у країнах – членах НАТО доцільно зробити висновки:

країни – члени Північноатлантичного Альянсу не мають прямого досвіду з підготовки офіцерів запасу, однак дбають про їх підтримку та розвиток, оскільки вони відіграють важливу роль у забезпеченні обороноздатності та безпеки своїх країн;

крім того, НАТО займається обміном досвідом та найкращими практиками з підготовки офіцерів запасу між країнами – членами Альянсу. Це може включати обговорення методів підготовки, розвитку програм та обмін досвідом у сфері управління резервами та мобілізації;

процес підготовки офіцерів запасу може бути регульованим законодавством кожної країни окремо, тому деталі можуть різнитися від країни до країни.

2.2 Особливості організації підготовки офіцерів запасу в США

З початку широкомасштабного воєнного нападу РФ на Україну, наша держава постала перед небаченими для себе дотепер викликами. Захист суверенітету і територіальної цілісності України критично залежить від нашої спроможності удосконалити механізм держави в усіх сферах його функціонування, включаючи військову підготовку офіцерів запасу, покликану насичувати Сили оборони України (ЗС України, Сили ТрО ЗС України, Національну Гвардію та ін.) компетентними офіцерами. У цьому зв'язку, актуальним є аналіз змісту та складових військової підготовки офіцерів запасу у США – провідної держави стратегічного партнерства України.

У США навчання офіцерів запасу здійснюється: за програмою підготовки офіцерів запасу армії – ROTC (англ. – Reserve Officer Training Course), програмою офіцерських кандидатських шкіл – (OCS) (англ. – Officer Candidate School сухопутних військ, військово-повітряних сил, військово-морських сил. Найбільш масовою формою позавійськової підготовки офіцерів запасу у США є навчання на курсах ROTC, що функціонують при університетах і повністю фінансуються державою [14]. Щорічно ROTC готує приблизно 3900 нових молодших офіцерів. Приблизно 2900 з цих молодших

офіцерів переходять на дійсну службу, а решта йде до армійського резерву або Національної гвардії армії США [13].

Вступаючи на програму ROTC, студенти підписують контракт, за яким зобов'язуються прослужити певний термін у резерві чи (якщо їм це запропонують) у регулярних збройних силах США. Студенти університетів здобувають основну спеціальність за програмами своїх вищих навчальних закладів та одночасно навчаються за програмою ROTC [10].

Підготовка офіцерів запасу США за програмою OCS для офіцерів сухопутних військ розрахована на 12 тижнів. При цьому, до проходження програми OCS особи, які не входять до військового резерву та не є військовослужбовцями, повинні пройти 10-ти тижневий курс базової військової підготовки. До проходження програми OCS допускаються: випускники університетів не нижче освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», військовослужбовці рядового та сержантського складу, які переходять на функції офіцерів, а також особи зі спеціалізованими навичками або професійним ступенем, які займають офіцерські посади [15,16].

Історія розвитку програм підготовки офіцерів запасу.

Програму ROTC було вперше запроваджено Законом від 1916 р. про національну оборону, що відбулось за рік до вступу США у Першу світову війну. Одна з початкових цілей полягала у залученні більшої кількості осіб з вищою освітою до армії США, що і наразі залишається чудовим способом використання системи вищої освіти для допомоги в підготовці лідерів для армії США. Під час Першої світової війни програма ROTC відігравала значну роль у задоволенні потреб американських експедиційних сил, які воювали в Європі. В часи Другої світової війни програма ROTC розширювалась, щоб готувати необхідну кількість офіцерів для армії, яка експоненційно зростала [15].

Свого подальшого реформування ROTC зазнала в 1964 році, коли США зіткнулися зі зростанням масштабів власної інтервенції у В'єтнам. Цей новий

конфлікт потребував ефективнішого залучення професійних офіцерів. У 1964 р. було прийнято Закон про оновлення програми ROTC, що включав декілька програм грошових стимулів, наприклад збільшення розміру стипендій. Крім того, місячне грошове утримання було збільшено разом із встановленням грошової допомоги на придбання уніформи для других лейтенантів, коли вони приймалися на службу[11].

Наразі ROTC продовжує залишатись в авангарді зусиль щодо підготовки військових офіцерів. На початку XXI століття США опинились в новому і унікальному конфлікті — глобальній війні з тероризмом. З метою адаптації до нового виду конфлікту, Міністерство оборони США проводило модернізацію підготовки офіцерів запасу у США. У той час як в минулому навчання за програмою ROTC зосереджувалися на тренуванні базових військових навичок, сучасна програма ROTC шукає радше добре збалансованого та ментально підготовленого молодого лідера [11].

Ідея OCS для сухопутних військ була вперше запропонована в умовах зростання напруженості у міжнародній воєнно-політичній обстановці напередодні початку Другої світової війни. У червні 1938 р. план підготовки офіцерів був поданий командувачу сухопутних військ США бригадним генералом Л. Сінглтоном, комендантом школи сухопутних військ в Форт Беннінг, штат Джорджія. Перший випуск OCS відбувся 27 вересня 1941 р. та тривав 17 тижнів. Між липнем 1941 р. та травнем 1947 р. за програмою OCS навчалось понад 100 000 кандидатів, з яких 67% отримали офіцерське звання [19].

Такі цифри демонструють актуальність короткострокових програм підготовки офіцерів в умовах підготовки держави до та її участі в широкомасштабних військових конфліктах. Так, після закінчення Другої світової війни та дотепер значення підготовки офіцерів запасу за програмою OCS збільшувалась в час участі США у таких конфліктах.

Мотиваційна складова при залученні до підготовки офіцерів запасу.

ROTC має велику кількість програм покриття плати за основним навчанням в університеті. Так, обраним за національною стипендією студентам покривається плата за 4-річне університетське навчання. Всі студенти, які беруть участь у програмі ROTC, також отримують щомісячну грошову допомогу в розмірі 420 доларів США на місяць. Не так багато організацій, які покривають студентам не тільки плату за навчання в університеті, але й щомісяця виплачують стипендію на навчання, як це робить ROTC. Окрім стипендії, студенти також отримують приблизно 1200 доларів США на рік на придбання підручників в університеті [20].

Додатковим стимулом для залучення до програми ROTC є отримання добре оплачуваної роботи. Другий лейтенант, який щойно закінчив навчання, отримує майже 40 тис. доларів США річної зарплати. В додаток він також отримує допомогу на оренду житла в залежності від вартості проживання в місці перебування, що додає понад 20 тис. доларів США на рік до зарплати офіцера. Окрім зарплати, армійські офіцери також отримують повне медичне та стоматологічне страхування, страхування життя, базові привілеї та надійний пенсійний пакет. Зарплата офіцерів зростає з часом проходження служби. Так, офіцер, як правило, отримує звання капітана після чотирьох років служби. Капітан заробляє приблизно 70 тис. доларів США на рік. Допомога на житло збільшує реальний дохід капітана майже до 100 тис. доларів США. Не всі сфери зайнятості в США дозволяють отримувати такий прибуток за чотири роки після закінчення університету [29].

Мотивація громадян США отримати звання офіцера за програмою OCS може полягати в бажанні отримати доступ до стабільно оплачуваної професії офіцера. OCS також готує громадян до опанування конкурентних кваліфікаційних навичок у сферах інженерії, фінансів, механіки, комунікацій тощо [15].

Зміст програм підготовки офіцерів запасу в США.

Університети США передбачають як різні строки закінчення підготовки, так і різну кількість академічних кредитів, які має отримати студент, під час навчання за програмою ROTC. Так, Державний університет Джексонвілля, штат Алабама, передбачає закінчення програми ROTC протягом двох або чотирьох років [17].

Чотирирічна програма ROTC поділяється на базовий та удосконалений курс. Для закінчення базового курсу, який триває протягом двох років навчання, необхідно прослухати наступні дисципліни (таб 2.2.1):

Таблиця 2.2.1 – Розрахунок академічних кредитів на вивчення дисциплін

Код навчальної дисципліни	Семестр	Назва дисципліни	Академічні кредити
MSC 101/103	осінь	Базові військові навички	2
MSC 102/104	весна	Базові військові навички	2
MSC 201/203	осінь	Базові військові навички	2
MSC 202/204	весна	Базові військові навички	2
MSC 304	будь-який	Військова історія США	3
MSC 305	літо	Посилена навчальна підготовка на військовій базі	3

Дисципліна «Базові військові навички» включає удосконалення навичок лідера, усного спілкування та військових навичок, включаючи роботу з

картами, орієнтування на місцевості та управління при застосуванні тактики малих підрозділів [18].

Посилена навчальна підготовка на військовій базі передбачає 32-денний курс з оцінки лідерства, який проводиться протягом літа [17].

Удосконалений курс складається з дисциплін, які можна прослухати на третьому та четвертому роках навчання. Курс вимагає від студентів проходження посиленої навчальної підготовки на військовій базі після третього року навчання. Удосконалений курс складається з наступних ключових дисциплін (таб. 2.2.2):

Таблиця 2.2.2 – Розрахунок академічних кредитів курсу удосконалення

Код навчальної дисципліни	Семестр	Назва дисципліни	Академічні кредити
MSC 301/307	осінь	Розвиток лідерства	5
MSC 302/308	весна	Розвиток лідерства	5
MSC 401/407	осінь	Становлення офіцера	5
MSC 402/408	весна	Становлення офіцера	5

Підчас вивчення дисципліни «Розвиток лідерства» студенти опановують перевірені методики лідерства та розвивають власну філософію та стиль лідерства.

Дворічна програма вимагає проходження удосконаленого курсу за умови закінчення базового курсу. Всі студенти, які вступають до удосконаленого курсу повинні відповідати кваліфікаційним критеріям для підписання контракту з армією США.

Університет штату Колорадо пропонує різноманітні варіанти проходження програми ROTC, включаючи проходження програми за чотири роки, починаючи з першого курсу бакалаврської програми [12].

У випадку обрання стандартної чотирьохрічної програми ROTC в Університеті штату Колорадо, студенти зобов'язуються здобути 31 академічний кредит та взяти участь у посиленій навчальній підготовці на військовій базі тривалістю в один місяць. При цьому, студенти зобов'язуються прослухати наступні дисципліни (таб. 2.2.3):

Таблиця 2.2.3 – Розрахунок академічних кредитів чотирьох річної програми підготовки ROTC

Код навчальної дисципліни	Семестр (рік навчання)	Назва дисципліни	Академічні кредити
MLSC 101	осінь (1-й рік)	Вступ до військової організації	2
MLSC 196	осінь (1-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 102	весна (1-й рік)	Основи гнучкого та адаптивного лідерства	2
MLSC 197	весна (1-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 201	осінь (2-й рік)	Лідерство та прийняття рішень	2
MLSC 296	осінь (2-й рік)	Військованаука (групове заняття)	1

MLSC 202	весна (2-й рік)	Військова доктрина та розвиток команди (бойове злагодження взводу)	2
MLSC 297	весна (2-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 301	осінь (3-й рік)	Адаптивне тактичне лідерство	3
MLSC 396	осінь (3-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 302	весна (3-й рік)	Прикладне лідерство в операціях малих підрозділів	3
MLSC 397	весна (3-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 386	літо	Посилена підготовка на військовій базі	-
MLSC 357	осінь (3-й або 4-й рік)	Військова історія США	3
MLSC 401	осінь (4-й рік)	Роль офіцера збройних сил	3
MLSC 496	осінь (4-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1
MLSC 402	весна (4-й рік)	Лідерство на рівні командування ротою	3
MLSC 497	весна (4-й рік)	Військова наука (групове заняття)	1

Дисципліна «Вступ до військової організації» дозволяє студентам опанувати базові навички лідерства та ключові тактичні компетенції офіцера збройних сил. За допомогою дисципліни «Основи гнучкого та адаптивного

лідерства» студенти здобувають комунікативні компетенції, а також навички критичного мислення та пов'язані ключові компетенції, які використовуються при командуванні малими підрозділами збройних сил. Дисципліна «Лідерство та прийняття рішень» передбачає вивчення принципів та теорії адаптивного лідерства, розвиток навичок критичного мислення, прийняття рішень і основних тактичних навичок, які використовуються для керівництва малими підрозділами. Під час вивчення дисципліни «Військова доктрина та розвиток команди» студенти опановують теорії та методи ефективного лідерства при управлінні малими підрозділами з акцентом на проведенні військових операцій, вирішенні проблемних питань та розвитку команди (бойове злагодження взводу) [14].

Дисципліни «Адаптивне тактичне лідерство» та «Прикладне лідерство в операціях малих підрозділів» передбачають вивчення основ військового лідерства, ролі офіцера, військових цінностей та етики, персонального розвитку, застосування малих підрозділів на рівні відділення та взводу. Дисципліна «Роль офіцера збройних сил» розрахована на опанування навичок формування команди (взводу), координації та синхронізації тренувань, наставницької роботи щодо підлеглих та підготовці студентів до перших кроків у професії офіцера. При вивченні дисципліни «Лідерство на рівні командування ротою» студенти вивчають структуру командування армії США, організацію та проведення операцій сухопутних військ у взаємодії з іншими родами військ і цивільними адміністраціями, застосування принципів армії США та опановують навички лідерства офіцера. Під час проведення посиленої підготовки на військовій базі студенти навчаються принципам лідерства та навичкам, які застосовуються в реальних польових умовах [14].

Підготовка офіцерів запасу за програмою OCS складається з двох етапів. Під час першого етапу (тижні 1-6) фізичні та психологічні навантаження покликані розвивати базові навички лідерства, які вимагаються від офіцера. Від кандидата очікується складення тесту придатності до служби в армії, курсу

лідерського реагування, тесту на виживання в бойових умовах. Другий етап (тижні 7-12) покликаний перевірити навички, набуті під час першого етапу, в реальних польових умовах. Кандидата оцінюють його на здатність вести за собою команду під час інтенсивної 18-ти денної місії. Цей етап також включає семінари з розвитку навичок лідерства та курс з підготовки до переходу на посаду офіцера.

Таким чином, підготовка офіцерів запасу в США була перш за все запроваджені значною мірою для задоволення потреб армії підготовленими офіцерськими кадрами в умовах масштабних воєнних конфліктів. При цьому, на початку ХХІ ст. акцент підготовки офіцерів запасу в армії США зміщується в напрямку підготовки підготовленого лідера підрозділу.

На відміну від України, для системи підготовки офіцерів запасу в США характерним є диференційований підхід до стимулювання осіб ставати офіцерами запасу: оплата навчання в університеті за основною спеціальністю, виплата стипендії, можливість отримання добре оплачуваної посади офіцера.

За рівнем академічного навантаження в програмі підготовки офіцерів запасу в США необхідно отримати більше 30-ти академічних кредитів стандарту США (конкретний розмір академічних кредитів варіюється залежно від університету). Водночас, фокус підготовки офіцера запасу в США значно зміщений в сторону розвитку лідерських якостей (збалансованого та ментально підготовленого молодого лідера).

Стандартна чотирьохрічна програма ROTC передбачає отримання 31 академічного кредиту, з яких 20 отримуються за прослухання дисциплін, пов'язаних з лідерством. Програми підготовки офіцерів запасу передбачають обов'язкове проходження навчальних зборів (підготовки на військовій базі), що як правило є завершальним етапом підготовки на шляху отримання офіцерського звання.

На основі дослідження змісту та складових військової підготовки складових у США, слід виокремити особливість, а саме, командир повинен,

окрім теоретичних знань і практичних навичок з військових дисциплін повинен володіти високими морально-дійовими якостями лідера. В свою чергу, лідер повинен мати високий ступінь мотивації (соціальні гарантії від держави, які мотивуватимуть військового бути лідером, як у повсякденному житті під час відсутності військової загрози для країни, так і під час зовнішньої агресії).

3. РОЗРОБЛЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ДО ПЕРСПЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

3.1 Пропозиції щодо внесення організаційних змін в систему військової підготовки офіцерів запасу

Бойові дії в Україні демонструють, що сучасні конфлікти відрізняються від традиційних уявлень про війну. Зараз вони стали більш складними і всебічними, включаючи в себе використання новітніх технологій та зброї. Отже, майбутнім офіцерам, які проходять підготовку в ВВНЗ, ВНП ЗВО, необхідно розширювати свою кваліфікацію та адаптуватися до нових вимог війни.

Підготовка офіцерів запасу повинна включати розвиток навичок керування малими бойовими групами, що здатні ефективно взаємодіяти з різними родами військ, забезпечувати готовність до роботи в умовах, коли сили і засоби обмежені, бути готовими до використання сучасних технологій та новітніх засобів ураження противника, мати навички володіння такою зброєю та її обслуговування. До того ж, підготовка офіцерів повинна включати

розвиток навичок співпраці з іншими військовими та цивільними структурами, включаючи місцеву владу та населення.

Крім того, сучасна війна поєднує в собі різноманітні елементи збройної боротьби: інформаційну війни, економічну та енергетичну блокаду, боротьбу з диверсійно-розвідувальними групами. Крім того, відсутність чітко встановлених головних напрямків дій та нанесення ударів одночасно з усіх можливих напрямків вимагає знань у офіцерів щодо вирішення бойових задач в умовах невизначеності та нестабільності.

Отже, підготовка студентів за програмою підготовки офіцера запасу повинна відповідати сучасним стандартам ведення військових операцій (бойових дій, боїв), включаючи всебічне забезпечення для всіх ВОС, що в свою чергу вимагає змін у підходах до їх навчання та запровадження нового підходу до підготовки офіцерів запасу.

Таким чином, пропозиції щодо внесення змін в систему військової підготовки офіцерів запасу доцільно окреслити у відповідності до основних викликів системі підготовки офіцерів запасу (далі – СПОЗ) в умовах ведення російсько-української війни:

потрібно створити єдину систему підготовки офіцерів запасу в Україні, яка ґрунтуватиметься на створенні навчальних центрів (інститутів) з підготовки офіцерів запасу у містах, де є ВВНЗ та їх філії. У містах, де є кафедри військової підготовки, такі кафедри можуть бути об'єднані у філії цих центрів. Цей підхід дозволить досягти єдиного стандарту організації підготовки офіцерів запасу в Україні;

необхідно здійснити оптимізацію розподілу підготовки офіцерів запасу з урахуванням специфіки регіональних ЗВО, які надають таку освітню послугу;

слід провести принципову спеціалізацію ВНП ЗВО системи МО України з урахуванням цивільних спеціальностей та спеціалізацій, за якими в ЗВО здійснюється підготовка студентів;

потрібно здійснювати попередній розрахунок потреби мобілізаційного ресурсу за ВОС задля вчасної підготовки офіцерів та забезпечення ЗС України достатньою кількістю резервістів до початку агітаційної кампанії на кафедрах військової підготовки, з метою чіткого орієнтування потенційних вступників при виборі ВОС;

доцільно впроваджувати системи преференцій та пільг щодо оплати навчання на кафедрах військової підготовки для громадян України, які проходять службу в резерві;

доречним було б, щоб встановлення ціни за навчання здійснювалося Департаментом військової освіти та науки МО України, а не керівництвом навчальних закладів, які готують офіцерів запасу;

створити систему централізованого забезпечення НМТБ ВВНЗ та ВВП ЗВО, що проводять підготовку офіцерів запасу;

крім того, для забезпечення ефективного функціонування СПОЗ, необхідно провести стандартизацію програм підготовки офіцерів запасу за ВОС у відповідності до вимог замовника, а саме: уніфікувати програму загальновійськової, гуманітарної, тактичної та тактико-спеціальної підготовки в усіх ВВП ЗВО та ВВНЗ;

провести стандартизацію навчально-методичного забезпечення програм, а саме підручників для ВВП ЗВО, ВВНЗ та стандартизацію НМТБ;

пропонується включити в навчальну програму вивчення та відпрацювання специфічних аспектів фізичної підготовки та обов'язкове вивчення англійської мови.

На основі вищерозглянутого доцільно спрямувати пропозиції щодо нормативних змін в системі військової підготовки офіцерів запасу:

на розробку нормативно-правових актів, які стосуються форм підготовки офіцерів запасу та термінів підготовки, зокрема на воєнний час;

змін стосовно впровадження пільг з оплати за навчання такій категорії як резервісти, учасники бойових дій, учасники бойових дій що мають

обмеження до військової служби та громадяни, що добровільно виявили бажання долучитися до підрозділів національного спротиву;

опрацювати пропозиції, які визначають особливості проходження служби офіцерів запасу в резерві ЗС України, особливості призиву офіцерів запасу на збори резервістів;

на внесення змін до Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, в частині впровадження передових методик підготовки як в закордонних військових навчальних закладах і навчально-тренувальних центрах країн-членів НАТО;

на створення єдиних програм військової підготовки офіцерів запасу для всіх ВНП ЗВО та ВВНЗ, що здійснюють підготовку визначеної категорії офіцерів;

щодо визначення вимог до фізичної підготовки офіцерів запасу, як окремої категорії військовослужбовців;

на впровадження більш посилених вимог до рівня знань та навиків з початкової і базової загальновійськової підготовки при відборі для вступу на кафедри підготовки офіцерів запасу;

щодо визначення стандартів якості освіти та викладання предметів військової підготовки;

впровадження обов'язкової вимоги знань іноземної мови початкового рівня для студентів кафедр військової підготовки під час вступу та проходження підготовки.

Пропозиції організаційних змін в системі військової підготовки офіцерів запасу:

перерозподілити ВНП ЗВО, що проводять підготовку офіцерів запасу між оперативними командуваннями ЗС України, створивши регіональні військові навчальні центри;

провести розробку єдиних стандартизованих за вимогами стандартів НАТО з підготовки, програм військової підготовки офіцерів запасу за ВОС;

узгодити вимоги замовника, щодо рівня володіння практичними навичками та компетенціями з військової підготовки у всіх ВНП ЗВО, ВВНЗ;

з метою підвищення ефективності підготовки студентів, необхідно вибір ВОС здійснювати виключно враховуючи спорідненість цивільної спеціальності абітурієнта;

закріпити за військовими частинами та ремонтними підприємствами ВНП ЗВО, ВВНЗ для проведення навчальних зборів та військових стажувань;

забезпечити регіональні військові навчальні центри сучасною НМТБ, озброєнням та зброєю зразків країн НАТО;

залучати до практичної підготовки студентів приватні освітні групи та курси, які мають досвід підготовки цивільного населення та військових підрозділів;

вдосконали методи і засоби навчання з метою забезпечення якісної та ефективної підготовки офіцерів запасу, за рахунок впровадження сучасних технологій навчання, таких як, віртуальна реальність, використання симуляторів та інших інноваційних засобів;

впровадити в підготовці офіцерів запасу варіативну частину, яка складається з онлайн курсів за вибором студента;

створити більш гнучку систему освіти для студента, яка забезпечує можливість підготовки офіцерів запасу у зручний для них час та місце (може бути реалізовано за допомогою дистанційного навчання та онлайн-курсів).

3.2 Рекомендації щодо удосконалення змісту військової підготовки офіцерів запасу

Історики, вивчаючи воєнні конфлікти давно помітили, що будь-яка війна неминуче прискорює розвиток не лише у військовій справі, військово-технічній галузі, а також у військовій освіті та науці.

Водночас, реалії сьогодення вимагають безумовного виконання на всіх рівнях державних інституцій вимог Закону України “Про основи національного спротиву”, в частині підготовки громадян України до національного спротиву, а саме – в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками усіх громадян України.

З огляду на це, актуальним є питання впровадження сучасної моделі СПОЗ, з урахуванням основних потреб ЗС України та інших складових сил оборони, що виникають на шляху захисту нашої Держави.

Сучасні вимоги до СПОЗ з умовах протистояння збройній агресії РФ полягають у наступному:

- підготовка висококваліфікованих військових фахівців, здатних керувати підлеглим особовим складом в бою;
- підготовка офіцерів, що здатні проводити підготовку (удосконалення навченості) особового складу в воєнний час;
- напрацювання теоретичних знань та практичних навиків у офіцерського складу з експлуатації та застосування новітніх системи ОВТ, БПЛА;
- вироблення у офіцерів готовності до прийняття самостійних рішень на ведення бою за непрогнозованих змін тактичної обстановки, застосування противником різних типів озброєння та готовності нести відповідальність за прийняте рішення;
- створення умов для здобуття навченості офіцерів аналізувати бойову обстановку, організувати виконання бойових завдань, здійснювати всебічне забезпечення особового складу;
- вироблення у молодшого офіцерського складу творчого підходу, гнучкості, критичного аналізу при оцінці бойової обстановки з урахуванням сучасних поглядів на форми і способи застосування військ (сил);
- напрацювання у офіцерів вмінь знаходити й узагальнювати інформацію, обмінюватися інформацією;

- гартування у молодших офіцерів витримки в критичних ситуаціях, психологічної стійкості, офіцерської доблесті.

Таким чином, актуальність дослідження доцільних шляхів удосконалення військової підготовки офіцерів запасу та розробки рекомендацій щодо підвищення її ефективності, обумовлена викликами, які постали перед суспільством, Державою, Збройними Силами та іншими складовими сил оборони з початком широкомасштабної збройної агресії РФ проти України, а саме:

потреба забезпечення готовності ЗС України протистояти збройній агресії РФ проти України;

забезпечити в короткі строки потребу ЗС України в підготовленому мобілізаційному ресурсі, зокрема, в категорії молодших офіцерів тактичної ланки рівня командир взводу – роти;

необхідність досягнення в короткі терміни високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації дій Збройних Сил та інших складових сил оборони під час планування і проведення спільних операцій по обороні країни за стандартами та процедурами НАТО;

необхідність запровадження ефективних шляхів удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу для потреб ЗС України та інших військових формувань з метою формування нових підходів до військової освіти в контексті вирішення завдань Концепції трансформації системи військової освіти [9].

Трансформація системи військової освіти передбачає професіоналізацію ЗС України та інших складових сил оборони, побудову сучасної моделі професійної військової освіти та міжвідомчу координацію підготовки військових фахівців з питань оборони, що забезпечить комплектування Збройних Сил та інших складових сил оборони вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом.

Існуюча модель військової підготовки офіцерів запасу не враховує більшості сучасних тенденцій ведення бойових дій та потребує внесення коректив в підготовку військових фахівців, враховуючи стандарти підготовки збройних сил НАТО.

Програма військової підготовки офіцерів запасу є окремим, систематизованим планом підготовки, що спрямований на набуття базових знань, вмінь та навичок майбутніми офіцерами, необхідного для управління невеликими тактичними підрозділами. Вона складена на основі потреб у теоретичних знання та навиках практичних дій на рівні військового підрозділу взвод – рота, на вимогу замовника – командування виду (роду) військ (сил) ЗС України.

Задля приведення змісту військової підготовки та якості підготовки офіцерів запасу у відповідність до потреб та сучасних завдань ЗС України пропонується процес змін у СПОЗ поділити на два етапи.

Перший етап визначити відповідно до Концепції трансформації системи військової освіти в період від 2023 року до 2025 року, другий етап – після 2025 року (до 2030 року включно).

Початок підготовки військових фахівців за стандартами НАТО в системі професійної військової освіти необхідно розпочинати з 2023 навчального року, тому невідкладно слід розпочати зміни освітнього процесу СПОЗ з трансформації навчальної дисципліни “військова підготовка”.

Відповідно до завдань “Дорожньої карти вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021 – 2025 роки)”, якою передбачається поступове запровадження у ВВНЗ викладання навчальних дисциплін англійською мовою та підвищення вимог, в частині рівня володіння англійською мовою, доцільно впровадити в програму підготовки офіцерів запасу змістовий модуль “Англійська мова, початковий рівень. А-1”.

Задля набуття ґрунтовних знань щодо планування дій підрозділу “взвод – рота” при вивченні навчального модулю “Тактичної підготовка” процес

планування та прийняття рішень в малих тактичних підрозділах здійснювати за стандартами планування тактичних дій запровадженою в збройних силах країн НАТО, зокрема, планування прийняття рішення на організацію бою підрозділів (відділення-рота) – стандарт TLP.

Виокремити в навчальному модулі “Тактична підготовка” тематику “Основи ведення документації малих тактичних підрозділів”.

Впровадити до навчального модулю “Військова топографія” курс навчання “Робота з електронною картою”.

Одним із пріоритетних напрямів змін змісту навчальних програм з метою адаптації їх до сучасних викликів та потреб оборони пропонується створення програм нових модулів з кібербезпеки та інформаційної безпеки, як приклад, “Електронний бій та електронна протидія”.

Розробка спеціалізованих навчальних програм модулів та курсів допоможуть підготувати офіцерів запасу до різних сценаріїв та випадків.

Задля цього, доцільно впровадження короткого курсу лідерства з акцентом на тематиці: “Принципи лідерства, профіль лідера”, “Методи управління людьми та стиль роботи командира”, та виокремити тематику “Лідерство в бою”.

Крім того, знання та підготовка за предметом “Вживання в бою. Дії військовослужбовця у разі вимушеного залишення свого підрозділу”, створить передумови для прийняття правильних рішень у складних і непередбачуваних умовах та дозволить виробити психологічну стійкість у майбутніх офіцерів.

З метою підвищення рівня фізичної підготовки студентів, набуття ними навиків в організації та проведенні занять з фізичної підготовки з особовим складом в майбутньому, пропонується впровадити навчальний модуль “Фізична підготовка” з обов’язковим проведенням спортивно-масової роботи зі студентами у “військовий день” та проведенням контрольних заходів.

Для ефективного контролю рівня практичних вмінь та навиків офіцерів запасу пропонується внести зміни до Збірника нормативів з бойової

підготовки СВ ЗС України, а саме, оновлення нормативів з вогневої підготовки, тактичної підготовки, військової топографії, тактичної медицини, підготовки зі зв'язку.

Рекомендації стосовно проведення організаційних заходів в СПОЗ для її удосконалення та удосконалення військової підготовки в 2023 році доцільно визначити наступні:

впровадити обов'язковий для проходження курс з процедур планування та прийняття рішень за стандартами НАТО на тактичному рівні (TLP, MDMP) для НПП ВВНЗ, ВВП ЗВО, які безпосередньо здійснюють підготовку офіцерів запасу;

першочергово перепрацювати програми підготовки офіцерів запасу за ВОС, які затребуванні для поповнення потреб мобілізаційного ресурсу в офіцерському складі (військові частини СВ ЗС України, Сил Протиповітряної оборони, Сил ТрО ЗС України);

підготовку фахівців механізованих і танкових військ слід спрямувати на вивчення не лише тактики лінійних загальновійськових підрозділів, але й мотопіхотних, стрілецьких, штурмових підрозділів та підрозділів Сил ТрО ЗС України;

завершення підготовки офіцерів запасу за спеціальністю "Бойове застосування аеромобільних (повітрянодесантних, гірсько-штурмових і морської піхоти) з'єднань, військових частин і підрозділів" здійснювати на базі 199 навчального центру Десантно-штурмових військах ЗС України;

перевести підготовку офіцерів запасу за річною програмою підготовки на модульну систему навчання;

з метою підтримання рівня теоретичних знань та практичних навичок офіцерів після завершення навчання у ВВП ЗВО, ВВНЗ та під час перебування у резерві доцільно впровадити програму перепідготовки офіцерів, яка передбачатиме проведення періодичних навчальних зборів офіцерів запасу

перед кожним їх призначенням на вищу посаду чи підвищенням у військовому званні;

провести модернізацію НМТБ освітніх закладів, що здійснюють підготовку громадян України за програмою підготовки офіцера запасу, сучасними іноземними зразками ОВТ, що застосовуються в бойових діях.

2024 рік Концепцією трансформації системи військової освіти визначається як рік приведення системи ВВНЗ (ВНП ЗВО) та їх організаційно-штатних структур до потреб військ (сил), удосконалення адміністративних та управлінських процесів, досягнення взаємосумісності системи професійної військової освіти з відповідними системами країн-членів НАТО.

З огляду на це, пропонуються наступні організаційні заходи щодо підвищення ефективності СПОЗ та удосконалення військової підготовки зокрема:

проведення оптимізації мережі ВВНЗ, ВНП ЗВО, які здійснюють підготовку офіцерів запасу шляхом зосередження підготовки військових фахівців за визначеними ВОС в ВВНЗ, орієнтуючись на підвищений рівень фондоозброєності та кваліфікацію викладацького складу освітньої установи;

створити регіональні навчальні центри по підготовці офіцерів запасу за належністю до ВВНЗ та навчальних центрів ЗС України у містах Київ, Львів, Одеса, Вінниця, Хмельницький, Кам'янець-Подільський та інші;

покращити НМТБ ВНП ЗВО, ВВНЗ новітніми зразками ОВТ, створивши для цього при ВВНЗ навчально-тренувальні комплекси з військовою технікою, сучасними навчальними тренажерами та симуляторами ОВТ за ВОС за якими здійснюється підготовка;

розгортання комп'ютерних класів, що оснащені системним програмним забезпеченням яке використовують на тактичному рівні: військова система ситуаційної обізнаності "ДЕЛЬТА", базова система ситуаційних центрів та центрів керування "ГІС Арта", бойова система

управління тактичної ланки “КРОПИВА”, комплекс спеціального програмного забезпечення “ВІРАЖ-ПЛАНШЕТ” та інші;

вдосконалити методи і засоби навчання з метою забезпечення якісної та ефективної підготовки офіцерів запасу за рахунок впровадження сучасних технологій навчання, таких як віртуальна та доповнена реальність, платформи дистанційного навчання та інших інноваційних засобів.

Враховуючи особливості національної безпеки України, сучасні погляди на форми і способи застосування військ (сил), європейські стандарти освіти, вимоги і принципи функціонування СПОЗ, слід окреслити рекомендації розвитку СПОЗ на другому етапі:

- впровадження до переліку ВОС, за якими здійснюється підготовка офіцерів запасу, нових спеціальностей підготовки, які орієнтовані на конкретні потреби та кваліфікацію військових фахівців для Сил оборони України;

- активізація інноваційної спрямованості системи підготовки офіцерів запасу за рахунок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню діяльність ВВНЗ, ВНП ЗВО;

- міжвідомча координація підготовки військових фахівців з питань військової підготовки в системі підготовки офіцерів запасу з метою розробки та інтеграції єдиного комплексу підготовки;

- коригування змісту програми підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу відповідно до вимог освітніх керівних документів, освітньо-професійних програм, європейських стандартів освіти, та з урахуванням сучасних поглядів на форми і способи застосування військ (сил);

- впровадження оцінювання результату діяльності системи підготовки офіцерів запасу “на виході” – outcome education, який визначається стандартами підготовки, що уніфіковані незалежно від форми навчання;

- зростання пріоритетності “бойових спеціальностей” та інтеграція гендерної компоненти в усі ВОС.

4. РОЗРОБЛЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН В НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

4.1 Пропозиції щодо подальшого реформування нормативно-правових засад військової підготовки громадян за програмою підготовки офіцерів запасу

Реалізація стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору потребує досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил та інших складових сил оборони з відповідними структурами держав – членів НАТО, суттєвої активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО.

З метою забезпечення готовності сил оборони України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня сумісності, міжвідомчої взаємодії, координації спільних дій за стандартами та процедурами НАТО, комплектування їх вмотивованим, професійним і освіченим офіцерським складом, поступового переходу до засад професійної армії є необхідним застосування нових підходів до формування нормативно-правових засад, структури і змісту системи військової освіти та системи підготовки офіцерів запасу зокрема.

Існуюча нормативно-правова база СПОЗ розроблена відповідно до Конституції України, законодавчих актів України з питань оборони та національної безпеки, Законів України “Про вищу освіту”, “Про військовий обов’язок та військову службу”, Постанови КМУ від 01.02.2012 №48 “Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу” (із змінами), наказу МОНУ від 14.12.2015 N 719/1289 “Про затвердження Інструкції про організацію підготовки офіцерів запасу з числа студентів вищих навчальних закладів” із урахуванням:

Законів України “Про освіту”, “Про інформацію”, “Про доступ до публічної інформації”, “Про державну таємницю”, “Про захист персональних даних”, “Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах”, ,

Указів Президента України – Верховного головнокомандувача ЗСУ;

Постанов Кабінету Міністрів України щодо освітньої діяльності та щодо “Порядку підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників”

Стратегічного оборонного бюлетеня України, Річної національної програми під егідою Комісії Україна—НАТО тощо;

Наказів Міністерства оборони України та Головнокомандувача ЗСУ;

Нормативних документів міжнародних організацій, згода на використання яких надана Верховною Радою України, зокрема міжнародних освітніх стандартів;

Досвіду АТО, ООС, підготовки військових фахівців в Україні та зарубіжних країнах.

Разом із тим сучасна нормативно-правова база СПОЗ не враховує ряду ключових вимог сьогодення до підготовки та застосування Збройних Сил, а саме: досвіду війни, що триває в Україні, нових концепцій збройного протистояння, всебічної (панівної) цифровізації військового середовища, появи новітнього штучного середовища ведення війни – КІБЕРПРОСТОРУ та відповідних сучасних роботизованих (високотехнологічних) комплексів

ОВТ, засобів автоматизації управління збройною боротьбою тощо. Зазначене вимагає внесення суттєвих та невідкладних змін в організацію, зміст та всебічне забезпечення військової підготовки майбутнього офіцера тактичної ланки управління!

Безумовно, в першу чергу це стосується нормативно-правових засад функціонування СПОЗ, в основі яких мають лежати вищезначені вимоги та сучасна військова освітня модель (парадигма), що базується на засадах цифровізації та інтеграції системи військової освіти до національної освітньої системи та перспективної моделі оборони нашої держави (рис. 4.1.1).

Рисунок 4.1.1 – Модель підготовки офіцера запасу, що пропонується

*Довідково. Компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання, особисті якості та досвід. Компетентність також можливо визначити як набуту у процесі навчання інтегровану здатність (гармонійно*

розвинутої) особистості майбутнього офіцера, яка складається із знань, досвіду, вмінь, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Отже компетентність офіцера запасу (що вимагається на цей час) – це ступінь (рівень) його кваліфікації (інтегрована у процесі навчання здатність), яка дозволить успішно вирішувати сучасні завдання, відповідно із цілями та функціями (напрямами) професійної військової діяльності на тактичному рівні військової освіти.

У вересні 2021 року Президент України Володимир Зеленський затвердив Стратегічний оборонний бюлетень України, де одним з пріоритетних завдань визначив цифрову трансформацію Збройних Сил та забезпечення інформаційної безпеки. Зазначено, що у контексті трансформації збройного протиборства ми досягли рівня, коли подальше кількісне нарощування потенціалу Збройних Сил України є затратним та одночасно неефективним. Тому мова може йти лише про їхнє якісне оновлення. Подальший прогрес можливий лише за рахунок максимальної цифровізації, підвищення якості та швидкості ухвалення рішень у сфері оборони, підвищення якості підготовки військ, здобуття ними необхідних цифрових компетенцій для досягнення інформаційної переваги в реалізації управлінських процесів, як у бойовій обстановці, так і в питаннях повсякденної діяльності військ.

Довідково. Цифровізація (з англ. digitalization) у Збройних Силах — це впровадження сучасних цифрових технологій в усі сфери підготовки, управління, застосування та всебічного забезпечення військ, що системно включає і процес їх інформатизації.

Цифровізація ґрунтується на цифрових комп'ютерних технологіях, але, на відміну від інформатизації, цифрова трансформація не обмежується лише впровадженням інформаційних технологій у процеси автоматизації управління військами (розвідку, навчання військ, їх всебічного забезпечення

тощо) та навчання військ, а впроваджуючи новітні цифрові (інформаційні, комунікаційні) технології, цифрову компетенцію у військовій освіті, науці та у військовій прикладній діяльності, цифровізація суттєво впливає та перетворює також і інші сфери діяльності військ, генеруючи всебічну автоматизацію (роботизацію) управління збройною боротьбою, появу новітніх високотехнологічних зразків ОВТ і відповідних концепцій ведення сучасних війн, форм і способів застосування військ (сил), появу роботизованих комплексів та безпілотників, інших високотехнологічних систем, дій у кіберпросторі тощо.

Відповідно до “Концепції розвитку цифрових компетентностей”, цифрова компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка динамічно поєднує знання, уміння, навички та ставлення щодо використання цифрових технологій для спілкування, власного розвитку, навчання, роботи, участі в суспільному житті, відповідно до сфери компетенцій, належним чином (безпечно, творчо, критично, відповідально, етично). Цифрова компетентність дозволяє виконувати комплексні завдання в цифровому середовищі, на відміну від цифрової навички, яка означає спроможність виконувати певну дію з використанням цифрових технологій впевнено з належною точністю і швидкістю, яка з часом стає автоматичною.

Які основні шляхи вирішення таких амбітних завдань, впровадження та реалізації моделі представленої на рис.1 в системі підготовки офіцерів запасу?

1. Розробка та впровадження Концепції цифрової трансформації системи підготовки офіцерів запасу на період 2024 – 2030 роки. (Доцільність - існуючий стан інформаційної інфраструктури та всебічного забезпечення СПОЗ, стан НМБ та найближчі перспективи позитивних змін).

2. Відпрацювання єдиної Стратегії військової підготовки та національно-патріотичного виховання громадян, яка б відповідала в тому числі і новітній перспективній моделі Оборони нашої держави. (Доцільність - відсутність на цей час єдиних поглядів на військово-патріотичне виховання

та військову підготовку молоді).

3. Внесення невідкладних змін в існуючі основні нормативно-правові документи стосовно організації та всебічного забезпечення військової підготовки. А саме, і перш за все відповідно до досвіду війни, що триває в Україні (системно та докладно зазначено в НДР “Маневр”). При цьому доцільно врахувати нормативні документи НАТО щодо проведення військової підготовки (курси ROTS) та підготовки офіцерів тактичної ланки управління, а також вимоги визначені у:

Законах України “Про електронні довірчі послуги”; “Про захист персональних даних”; Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”;

Стратегії кібербезпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії розвитку вищої освіти України на період 2021–2031 роки; Стратегічному оборонному бюлетені України;

Міжнародних стандартів інформаційної безпеки ISO/IEC 27000;

“Концепції трансформації системи військової освіти”; розпорядженнях Кабінету Міністрів України про схвалення “Концепції розвитку цифрових компетентностей”, “Пріоритетних напрямів та завдань (проектів) цифрової трансформації на період до 2023 року”; “Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні”; проекту “Концепції цифрової трансформації освіти і науки”;

4. Для того щоб зміни, що пропонуються не лишилися тільки на папері вони мають бути системні та комплексні та безумовно врахувати соціально-економічні умови в Україні, викликані війною та перехідним періодом наступного відновлення країни і становлення (переозброєння і модернізації) Збройних Сил, зокрема, обмеженість матеріальних і фінансових ресурсів.

Тому ще раз пропонуємо повернутися до організаційної та структурної трансформації СПОЗ за регіональним принципом, що має проводитися разом

із цифровою трансформацією і підкріплюватися (базуватися) на ній. Створення потужних, сучасних військових навчально-наукових комплексів при провідних ВНЗ дасть можливість значно здешевити вкрай необхідну трансформацію військової підготовки і відповідно забезпечити необхідну якість такої підготовки. Жоден цивільний ЗВО зробити цього не зможе з багатьох причин і не тільки в найблищій перспективі.

5. Нормативно передбачити чіткий (мотиваційний) перелік соціально-правових гарантій громадянам України (наприклад: першочергове працевлаштування в Державних структурах, додаткові кошти), які виявили бажання та успішно завершили навчання за програмою підготовки офіцерів запасу та знаходяться в резерві. Таким громадянам доцільно видавати також офіційне свідоцтво (диплом) про наявність військової освіти офіцера тактичного рівня управління за програмою підготовки офіцерів запасу Державного зразка, яке має надавати певні переваги навчаємим в подальшій їхній професійній діяльності.

Отже загальносвітовою тенденцією розвитку військової справи є перехід провідних країн світу до новітніх концепцій ведення війн (мережецентричні, асиметричні тощо), які в своїй інноваційній основі передбачають, використання високотехнологічного озброєння та кіберпростору, зміну прийомів та способів (автоматизацію) управління збройною боротьбою, інтегруючи всі складові розвідки, управління військами та ведення вогню в реальному масштабі часу.

Безумовно це не може бути не враховано під час організації та проведення військової підготовки громадян та потребує встановлення нормативно та законодавчо обґрунтованих вимог щодо підвищення якості підготовки офіцерів і відповідно забезпечення необхідного на цей час рівня їх кваліфікації (компетентності). Така робота має бути проведена невідкладно та комплексно і стосуватися всіх складових освітньої діяльності з підготовки

військових фахівців в цілому та зокрема, враховуючи чітку перспективу подальшого повного переозброєння Збройних Сил України сучасними ОВТ.

Метою таких змін має стати всебічна (комплексна) готовність офіцерів до ефективного використання (застосування) при веденні бойових дій, як сучасних тактичних прийомів (способів дій в обороні і наступі) так і сучасної високотехнологічної ОВТ вітчизняного та іноземного виробництва (в тому числі броньованої техніки, ПТРК, ПЗРК, БПЛА, техніки РВіА, стрілецької та снайперської зброї, засобів зв'язку тощо і захисту від них), а також елементів автоматизованих систем управління збройною боротьбою і кіберпростору (новітнього штучного середовища ведення сучасної війни) в цілому.

На нашу думку ефективне функціонування єдиної СПОЗ в результаті трансформації забезпечуватиме:

створення необхідної (оновленої) нормативно-правової бази військової підготовки громадян з урахуванням досвіду війни, наявних проблем та пропонуємих шляхів трансформації СПОЗ відповідно до представленої на рис.1 моделі. Формування нормативно затверджених соціально правових гарантій для бажаючих навчатися за програмою підготовки офіцерів запасу;

координація діяльності єдиної СПОЗ відповідними органами управління в межах установлених повноважень. Структуризація СПОЗ за регіональним принципом;

узгодження порядку комплектування ВВП постійним та змінним складом. Створення ефективної системи перепідготовки та підвищення кваліфікації НПП ВВП;

суттєве оновлення змісту підготовки офіцерів запасу. Запровадження нових ефективних педагогічних методик та технологій у навчально-виховний процес та всебічної цифровізації освітнього процесу. Збільшення практичної складової навчання та перехід від традиційної академічної “класної” освіти до набуття практичних навичок, які потрібні на війні. Всебічна технологізація та

впровадження інноваційних (інтерактивних) технологій в освітній процес СПОЗ;

створення єдиної системи національно-патріотичного виховання та військової підготовки громадян України (молоді) на всіх освітніх рівнях, починаючи із дошкільної освіти;

формування у молоді чіткої мотивації до військової підготовки (навчання за програмою підготовки офіцерів запасу);

змішаний принцип фінансування військової підготовки громадян України з поступовим переходом на виключно бюджетну форму навчання майбутніх офіцерів запасу;

грунтовна мовна, морально-психологічна та національно-патріотична підготовка майбутніх офіцерів. Формування у них необхідних лідерських якостей;

періодична перепідготовка та підвищення кваліфікації офіцерів запасу.

ВИСНОВКИ

На основі результатів виконаних досліджень в I розділі проведено загальний аналіз системи підготовки офіцерів запасу в Україні. Проаналізовано та систематизовано зміст військової підготовки громадян України. На підставі проведеного аналізу досліджено фактори, які впливають на здійснення та забезпечення функціонування військової підготовки. Встановлено сукупності основних показників ефективності функціонування системи військової підготовки офіцерів запасу у відповідності до стандартів НАТО. У контексті вищезазначеної теми проаналізовано існуючу систему підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу на прикладі НУОУ.

Зміст розділу II присвячено дослідженню основні положення організації військової підготовки офіцерів запасу у провідних країнах НАТО. Визначено особливості функціонування та зміст програм системи військової підготовки офіцерів запасу в США.

В рамках розділу III напрацьовано рекомендації по удосконаленню системи військової підготовки офіцерів запасу за напрямками діяльності з урахуванням досвіду ведення бойових дій під час відбиття широкомасштабного вторгнення Росії на території України.

В IV розділі розглядаються зміни законодавчо-нормативної бази щодо організації військової підготовки громадян.

Наукова мета науково-дослідної роботи реалізована шляхом вирішення наступних завдань:

- проаналізовано зміст підготовки офіцерів запасу в Україні та досвід і зміст підготовки офіцерів запасу у провідних країнах світу;
- визначено доцільні шляхи удосконалення системи військової підготовки офіцерів запасу;

– проведено розроблення рекомендації щодо удосконалення військової підготовки офіцерів запасу.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Баришніков В.В., Невмирок О.К. Шляхи вдосконалення підготовки офіцерів запасу в Україні. Системи обробки інформації. № 8 (133). Харків : ХУПС, 2015. с. 158–161.
2. Дерев'янчук А.Й., Супрун О.Ф. Мотивація і стимулювання студентів кафедр військової підготовки в умовах обмежених часом і озброєнням. Імідж сучасного педагога. 2014. № 7. С. 24–27.
3. Дрок Л.В. Комплектування офіцерським складом Збройних Сил України (1991–2016 рр.): історико статистичний аналіз : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22. Київ, 2021. 20 с.
4. Звіт про науково-дослідну роботу обґрунтування доцільних шляхів удосконалення системи загальновійськової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України. Шифр “Маневр” (остаточний), інв 12370. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Міністерства оборони України, Київ, 2023. 251с.
5. Зельницький А.М., Мітягін О.О., Приходько Ю.І. Проблема якості підготовки офіцерів тактичної ланки управління в контексті проведення АТО. Військова освіта. № 1 (31). Київ, 2015. с. 93–102.
6. Камалов Є.В. Обґрунтування рекомендацій з підвищення ефективності військової підготовки громадян України : дис... док. філ. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Міністерства оборони України, Київ, 2021.
7. Кас'яненко М. Аналіз проблем професійної підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. *Social Development and Security*. Vol. 10, No 5., Kyiv, 2020.
8. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. Постанова Кабінету

Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#n9>.

9. Про трансформацію системи військової освіти. Кабінет Міністрів України Постанова від 15 грудня 1997 р. № 1410, із змінами від 30.12.2022 № 1490.

10. Скворок І. М. Підготовка офіцерів запасу в зарубіжних країнах / І. М. Скворок // Військова освіта. - 2013. - № 1. - С. 207-216. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_26.2

11. Banker, T.A. and Naval Postgraduate School Monterey United States (no date) What can history teach us a comparative historical analysis on the reserve officer training corps and the Department of Homeland Security, DTIC. Available at: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1009078> (Accessed: February 5, 2023).

12. Curriculum: Army ROTC/Colorado State University. Available at: <https://armyrotc.colostate.edu/curriculum/#1530284130643-445520a7-a653> (Accessed: February 5, 2023).

13. Eric Wiedemann, The United State Army Reserve Officer's Training Corps: Providing the Right Leader for the Transforming Force (Carlisle Barracks, PA: U. S. Army War College, 2005). Available at: <http://www.hsdl.org/?view&did=459069>(Accessed:February 5, 2023

14. Military science-MLSC (MLSC)/Colorado State University. Available at: <https://catalog.colostate.edu/general-catalog/courses-az/mlsc/> (Accessed: February 5, 2023).

15. OCS: Army officer candidate school/goarmy.com. Available at: <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/find-your-path/army-officers/ocs.html#:~:text=OCS%20offers%20the%20intense%20military,mechanics%2C%20communications%2C%20and%20more> (Accessed: March 6, 2023).

16. Officer candidate school (OCS): Guide to becoming a military officer |indeed.com. Available at: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/military-officer-candidate-school> (Accessed: March 6, 2023).

17. ROTC curriculum / Jacksonville State University. Available at: <https://www.jsu.edu/rotc/about/rotc-curriculum.html> (Accessed: February 5, 2023).
18. School of Human Services and Social Sciences | Jacksonville State University. Available at: <https://jsu.edu/catalogarchive/current/school-human-social.pdf> (Accessed: February 5, 2023).
19. The United States Army officer candidate alumni association. www.ocsalumni.com. Available at: <https://web.archive.org/web/20070217075750/http://www.ocsalumni.com/history.cfm> (Accessed: March 6, 2023).
20. Top 10 Reasons to Join ROTC / Eastern Washington University. Available at: <https://inside.ewu.edu/rotc/top-10-reasons-to-join-rotc/> (Accessed: February 5, 2023).